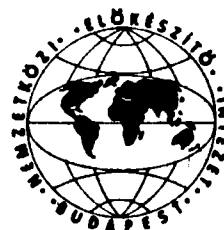

intézeti SZEMLE

10.

**tudományos és
műszertani
folyóirat**

1977

I N T É Z E T I S Z E M L E

A Nemzetközi Előkészítő Intézet
szakmai kiadványa

Szerkeszti:

a Tudományos és Módszertani Csoport

Szerkesztőbizottság:

Gyűrő Istvánné

Dr.Máthé Gáborné

Osváth Gábor

Szabó Zoltán

B u d a p e s t

1977.

EMLÉKEZÉS NAGY JÁNOSRA
/1929 - 1976/

Döbbsenten és szívében mély fájdalommal vettük a váratlan és tragikus hírt, hogy a jó Vezető, a kedves kolléga, mindnyájunk jó barátja örökre eltávozott körünkől.

A múlt idő sem segít bennünket abban, hogy az alkotó ereje teljében elhunyt munkatársunk elvesztése feletti bánatunk enyhüljön; munkássága érlelődő gyümölcseivel napoként találkozunk Intézetünkben.

Csak 7 rövid esztendő telt el közöttünk mint a Természettudományi Szekció vezetője, de ezalatt sikerült megteremtienie azt a légkört, amely a szervezett alkotómunka végzéséhez elengedhetetlenül szükséges.

Ezen fáradozott akkor is, amikor halála előtt alig egy héttel Nála gyűltünk össze - közvetlen munkatársai - hogy az új kollégák is megismerhessék ezt a családi hangulatú munkaközösséget, melynek jelszava egymás kölcsönös segítése volt. Tiszta szívvvel tudott örülni az apró sikereknek is, s éppen e legutolsó közös találkozás sikere adta Neki a reményt, hogy az új tanév - jó kezdet után - eredményes is lesz. Gondjait titkolta, nem akart másokat ezekkel terhelni, de örömét igyekezett megosztani. A Sors kegyetlen iróniája talán, hogy ezt az utolsó reményt még megoszthatta velünk, de a siker gyümölcseit már nem élvezhette.

Magát nem kímélve fáradhatatlanul azon dolgozott, hogy az oktatás ügye - melynek elhivatott és lelkes zászlóvivője volt - előbbre jusson.

A tanyai iskola tanítójának rögzös, de állandóan felfelé ívelő útja volt az Ő útja, melyen mint kilométerkövek ott állnak értékes, a tanulóifjúságot segítő, a természet titkainak megismerésébe bevezető tankönyvei, a tanárokollégák részére írt módszertani munkái, a fizika törvényeit megismertető kísérletei.

Az új, a modern dolgok iránti érzéke, érdeklődése és szeretete vezette abban is, hogy a NEI különleges módszereket igénylő munkáját a legkorszerűbb oktatási formák bevezetésének szorgalmazásával segítette, gazdagította.

Közvetlen munkatársaival elképzeléseit megismertette, közös munkával végre is hajtotta azokat, amelyeket rövid élete megengedett számára.

Tragikusan rövid, de tartalmas életében nagyon sokat tudott tenni tanulóifjúságunk érdekében is. Az Intézetben tanuló külföldi diákok is hálás szívvvel gondolnak minden bizonnyal Rá, mert közvetve és közvetlenül is nagyon sok segítséget kaptak Tőle.

Az új, induló tanévben még nem lehettek új növendékei, de volt tanítványai és Intézetünk egész diáksága - hiszen mindenki ismerte Őt - ugyanolyan mély megrendüléssel fogadta halálának hírért, mint mi: munkatársai és barátai.

Végső búcsút vett Tőle az Intézet vezetősége, diáksága, minden dolgozója. E búcsú gyászbeszédének utolsó mondatát idézem: "Emlékedet kegyelettel őrizzük meg szívünkben, melyben mindnyájunk szeretett Jánosa maradsz".

Búcsú Ritától

"Nem őszinte a szép szó."

/Leo Ce: Tao Te king/

A tanév vége táján hallottuk a szomorú hírt: dr. Králl Gézáé, intézetünk volt tanára fiatalon, negyven éves korában meghalt. A szívünket elszorító érzés nem az egy pillanatra magába merülő ember megilletődése volt, hanem az őszinte és mély fájdalomé, amely az igazi veszteség lélekbe markoló felismeréséből fakad.

Ritának ismertük meg, kedves, szerény fiatal asszonyként, amikor 1970 őszén intézetünkben kezdett tanítani. Nagy örömmel, kíváncsi érdeklődéssel, a rá annyira jellemző szorgalommal és pontossággal, tervekkel tele kezdte a munkát. Pedig nem volt kezdő. Már egyetemi hallgató korában tudományos szinten foglalkozott nyelvészeti problémákkal, a nyelvészeti tudományos diákkör alapító tagja volt. Cikkei, tanulmányai jelentek meg. 1961-től 1965-ig a szófiai egyetemen magyar lektorként dolgozott, jegyzetet írt, a Magyar Kulturális Intézet nyelvtanfolyamát vezette.

Mi, kollégái hamarosan megszerettük, sokan barátaivá is lettünk az évek során. Tudtuk, hogy apró gyerekeiért aggódó, őket jóságosan és okosan nevelő édesanya, tanítványai gondját megértő meleg szívű pedagógus, szakmájában elmélyedni kívánó nyelvész, de mindenekelőtt őszinte szeretetet sugárzó ember.

Nem volt könnyű élete. Gyakran kellett áldozatot vállalnia, de panasz nélkül tette. Harmonikusan élt, példát mutatott arra, hogyan lehet teljességet adni a családban és a munkahelyen, a mi tanulhatunk tőle odaadást, emberséget.

Amikor betegsége megakadályozta abban, hogy tovább taníthasson, akkor sem szakadt el tőlünk. Amíg tehetett, eljárt az egyetemi postgraduális tanfolyamra, tudományos terveiről beszélt, minden érdekelte, ami az intézetben történt. S amikor meglátogattuk, nem magáról, a gyerekeiről mesélt, a mi életünkről érdeklődött.

Feladhatatlan mindenkit megnyerő kedvessége, mely nem külső zománc volt, ott érződött benne a szív őszinte melege. Veszteségünk nagyságát talán nem is tudjuk lemérni, csak ösztönösen érezzük, annyi színtől, értéktől, melegségtől búcsúzunk. A fájó üresség marad csak.

MAGYAR NYELV

Kalmárné Hornyánszky Ágota:

A mai köznyelvünkben élő töismétléses szerkezetek
néhány kérdéséről

I. Bevezetés

Dolgozatomban néhány, állandósult alakú jelenségeket mutató, lexikológiai egységnek tekinthető, vagy ahhoz közelítő, töismétléssel létrejött szószervezetről - a figura etymologica bizonyos köznyelvi használatos alakjairól - szeretnék beszélni.

Témaválasztásom indítéka az, hogy ezek a szerkezetek jellegzetes sajátosságai nyelvünknek - mint ezt majd alább igazolni igyekszem -, alaposabb, összefoglalóbb tárgyalásukat mégis főleg csak stilisztikai szempontú művekben találjuk. A leíró mondatban természetesen említést tesz róluk a megfelelő fejezetekben, de úgy vélem, hogy morfológiai, szórendi kötöttségeiket, lexikalizálódási tendenciájukat, fokát kívánatos lenne alaposabban vizsgálni, s - gyakran használatos, töismétléses, funkciójukban hasonló, vagy megközelítően azonos jelenségekről lévén szó - összefoglalóan is tárgyalni.

Valószínűnek tartom, hogy ennek hiánya okozza azt is, hogy a következőkben bemutatott alakulatok még legjellegzetesebb, leggyakoribb alakjainak előfordulása is különféle szótárakban igen különböző. A nyelvészeti irodalom egyre nyomatékosabban hívja fel a figyelmet a szintagmatikus kapcsolatok alaposabb vizsgálatának szükségességére és a lexikográfia szempontjából való jelentőségére is. /Vö. pl. BALÁZS JÁNOS, Szótártani Tanulmányok, 90; O. NAGY GÁBOR, MNy L, 407/.

Célem tehát voltaképpen annak az érzékeltetése, hogy kiemelt figyelmet érdemelnének mind a lexikológiai mind pedig a szintaktikai kutatások területén az általam vizsgált jellegzetes alakulatok.

Mivel pedig ezekre vonatkozólag fokozottan érvényesnek vélem HADROVICS LÁSZLÓ¹ megállapítását, mely szerint a nyelvi jelenségekben "... jelen vannak a tárgyi és lelki valóság tényeiről történetileg kialakult fogalmak és a hozzájuk fűződő hangulati elemek, ... a közlés megformálásának pszichikai mechanizmusa, ... a gondolkodás logikai törvényszerűségei ... /és / az ezek alapján ... kialakult szintaktikai szabályok...", ennél fogva ezükeégeen látom a vizsgált töismétlésee alakulatok szerepét, helyét tágabb összefüggésében is bemutatni, s ezért térek ki bővebben a kettőzéssel létrejött alakulatokra általában is.

II. AZ ISMÉTLÉSEK LÉTREJÖTTÉRŐL, FUNKCIÓJÁRÓL

A dolgozatomban tárgyaltak voltaképpen szerves részei egy általános emberi, nyelvi jelenségnek, s noha ezzel kapcsolatban csak közismert tényekre - s azokra is csak hiányosan - tudok utalni, mégsem hagyhatom említetlenül.

Az ismétlés különféle formái minden nép nyelvében és költészetében megtalálhatók. Ezek eredetét a legrégebbi időkben, az írásbeliség előtti korokban találjuk. Messze vezetne kitérni általánosságban az emberi gondolkodás, beszéd, nyelv kialakulásáról vallott nézetekre, mindenesetre vitathatatlan, hogy - bármely oldalról közelítünk is az ismétléshez, - ősi, azonos gondolkodáson, szemléleten alapuló jelenségről van szó². Ezt a tudományos megállapítást támasztja alá az a tény is, hogy a beszélni kezdő kisgyermek első szavai, sőt "mondatai" is - a világ minden táján - ismétlések.

De a népdalok, balladák ismétlődő szavai, sorai, gondolatritmusa, a népmesék állandó motívumai, fordulatai, fejlett, művészi fokon is még a szóbeliség igényeit tükrözik: visszavisszatérés, emlékeztetés tartalmilag jelentős motívumokra, érzelemkeltés, fokozás, melyek ugyanakkor esztétikai, ritmikai, zenei élményt is keltenek. E tekintetben lényegében modern körünk hallgatóságának igényei sem sokat változtak, ha csak egy jó szónoki beszédre vagy előadásra gondolunk is, mellőzve a művészi

felhasználás terén rejltó végtelen lehetőségeket. S bár ez utóbbiak nyilvánvalóvá teszik, hogy az ismétléseknek a legmagasabb kultúrákban is igen nagy szerepük van, úgy vélem, hogy a gondolkodás és nyelv kezdeti stádiumában - s a szöbeliség fokán mindvégig - a nyelvi kifejezés alapvető eszközei közé tartoztak.

Ebben bizonyára közrejátszott a kettőzés és a különféle ismétlések komplex funkciója: az értelmi fontosság kiemelése, nyomatékosítása, valamint érzelmi, akusztikai hatása³. És jól lehet az idők folyamán az ismétlések különbözőképpen alakultak, fejlődtek, s számtalan formában variálódtak, úgy vélem, komplexitásuk alapján megmaradt, még akkor is, ha a változás során esetleg jelentékenyen előtérbe került egyik vagy másik mozzanatok. Mindez indítéka lehet annak, hogy különböző formákban és szinteken - köznyelvben és irodalomban - ma is általánosan használt, kedvelt kifejező eszköz az ismétlés megannyi megjelenési formája.

Az ismétlések kialakulásának és funkciójának ezen általános képén belül azonban szeretnék - a témához tartozó nyelvi jelenségekhez közelítve - a töismétlések és rokon alakulatok létrejöttével kapcsolatban még egy kérdésre kitérni.

A dolgozatomban részletesebben elemzett szerkezeteket vizsgálva feltűnt, hogy - bár jórésztük potenciálisan különböző hosszúságú szótövekből is létrehozható - a mai köznyelvben általánosan használtak nagy többsége egyszótagú tövek ismétléséből keletkezett, s már a kétszótagú tövekből létrejöttek előfordulása is jóval ritkább, szokatlanabb. Ez ugyan csak spontán megfigyelés, amelyet szó- illetve kifejezés gyakorisági vizsgálat bizonyíthatna, de talán nem alaptalan a következőkben kifejtett összefüggés feltételezése.

BALÁZS JÁNOS a lexémák közlési értékéről szólva⁴ öt értéket jelöl meg, mint potenciálisan szükséges kommunikatív értéket: 1. alkatí érték, 2. jelölési érték, 3. szófaji érték, 4. helyi érték, 5. stílusérték. Az alakí érték legfőbb meghatározói között pedig mindenekelőtt a hangok és szótagok számát

említi, és ezt írja: "Mivel a hosszabb szók általában jobban érthetők, s a szavaknak szóelemekre való tagolhatósága szintén fokozza érthetőségüket, kimondhatjuk, hogy minél több hangból, szótagból és szóelemből áll egy szó, annál nagyobb az alakí értéke".

Úgy vélem, hogy az idézett megállapítás jól rávilágíthat a kettőzés, ismétlés és más rokon nyelvi jelenségek létrejöttére is. Feltehető, hogy a beszélő a hosszabb szöveg környezetében elveszőnek, belesolvadónak érezhette önmagában a rövid, de a közlésben fontos tartalmat hordozó szót, s ez indíthatta meg új nyelvi alakulatok keletkezését. / Iker- és mellérendelő összetételű szavaink is egy- kétszótagú elemekből állnak. /

Másrészt talán - legalábbis az általam vizsgált szerkezetekben - még ritmikai okok is közrejátszhattak. A zeneiséget indukáló összecsengés hatását még fokozhatta a nyomatékos és nyomaték nélküli szótagok kedvező eloszlása. A mai köznyelvben leggyakrabban előforduló példákban - pl. várva vár, háztól házig, jobbánál jobb stb. - az egyszótagos szótó toldalékát ismét a szótó követi. Tekintettel arra, hogy a hosszabb szavak ritmikai egységében a főhangsúlyos első szótag után általában a harmadik szótagon is van mellékhangsúly, így az adott szerkezeti egységekben is pregnáns ritmikai egység adódik az egyszótagú szó + egyszótagú toldalék esetében, mivel a mellékhangsúly az ismétlődő tagra esik, és ez kellemesebb hangzást eredményez - s talán ezért is kedveltebb - a többszótagos tövekből létrejött alakoknál.

Ez a jelenség a régebbi szövegek alapján nemigen mutatható ki, mivel a maiénál sokkal általánosabb, s különösen lexikai tekintetben korlátlanabb volt a tölisemléssel alakult szerkezetek használata, s ennél-fogva nagyon sok, ma szokatlannak, régiesnek, ünnepélyesnek, irodalminak vagy népiesnek, azaz stílisztikumnak érzett kifejezés köznapí jelenség volt nyelvünkben.

E nyelvi fejlődés azt az általános nyelvészeti igazságot látszik igazolni, hogy a kezdeti egyszerű formák a nyelvi és stilisztikai eszközök bővülése, gazdagodása következtében fokozatosan tehermentesültek - ti. a tartalmi, érzelmi nyomatókosításnak, fokozásnak, hangulatkeltségnek stb. számtalan más lehetősége, módja terjedt el-, s ezért az ismétléses formák - átmeneti igen széleskörű elterjedtség után - lassanként viaszszorultak. De a ma is használatos, főleg rövid alakulatok éppen ezeknek az ősi, természetes voltát, vitalitását bizonyíthatják.

III. NÉZETEK A FIGURA ETYMOLOGICÁK MAGYAR VONATKOZÁSAIRÓL

Jóllehet dolgozatom tárgya a figura etymologicáknak csak némely fajtája, mégis szükségesnek gondolom, hogy bemutassak néhány olyan tárgyalást, amely általában, illetve összefoglalóan szól a kettőztetéssel vagy töismétléssel létrejött alakulatokról. Az ilyen jellegű, igen gazdag, ámbár főleg stilisztikai szempontú irodalomból elsősorban azokat a műveket illetve részleteket emeltem ki, amelyek mondanivalóm alátámasztását szolgálhatják.

Meg kell jegyezmem, hogy a töismétlés, illetve a figura etymologica műszavakat magam is a ma elfogadott tágabb értelemben használom, azaz minden olyan ismétlésre vonatkoztatva, amelyben a kifejezés két eleme ugyanannak a tőnek képzett vagy ragos származéka⁵. Nem kívánom itt részletezni a korábbi, ettől eltérő elnevezéseket, felfogásokat s a kapcsolatos irodalmat, alaposan foglalkozik ezekkel FOKOS DÁVID /Mnyr.LX, 3-6 / és KELEMEN JÓZSEF /Mny. XXXV.236; 244/⁶.

Viszont bővebben szeretnék kitérni azokra az észrevételekre és munkákra, amelyekben a szerzők kiemelik az ismétlések vagy méginkább bizonyos töismétléses formák magyar nyelvi, finnugor, illetve uraltáji jellegzetességét. Előre bocsátom azonban, hogy az általam vizsgált szerkezetekkel kapcsolatos felfogásokat részletesebben majd az egyes alakulatoknál fogom bemutatni. Itt jegyezném meg azt is, hogy a forrásmunkákból

idézett példák értelmezését és helyesírását változatlanul megtartottam, véleményem szerint ugyanis ezek is jellemzőek a szerzők szemléletére; a köznyelvi kifejezések helyesírásában ti. - csekély kivételtől eltekintve - főleg a kötőjel használatából adódnak eltérések, s ezek az egyes kapcsolatok szorosabban vagy lazábban érzett mivoltára utalhatnak.

SZVORÉNYI JÓZSEF Magyar ékes szókötés /Buda, 1846./ c.munkájában "Sajátságos szók" cím alatt részletesen szól a kettőzésekről - ide sorolva a szóismétléseken és a figura etymologicán kívül az ikerszavakat is-, melyek - mint írja - "mindig bizonyos súlyt és nyomósító erőt rejtenek, s szorosan a magyar nyelv keletiességéhez tartoznak"⁷. Példái között igen sok, különböző töismétléses alakulat szerepel, ilyenek pl. együtt egyig, körös-körül, napot-napestig, örökkön-örökké, szóról szóra /elmondhatom/, végtől végig; egyetlen-egyig 'mind egyig', földetlen-földig 'egész földig', végtelen-végig 'mind végiglen', vilagtalan világig 'míg a világ fennáll'. A "hasonlításnak némely sajátosságos nyomósító módjai" között - megemlítve, hogy az ilyen szóismétlések és birtokos szerkezetek a héberben is megtalálhatók - a szóismétlések mellett a következő példákat olvashatjuk: uraknak ura 'legnagyobb úr', rosszaknak rossz, gonoszok gonosza 'legrosszabb', 'leggonoszabb', halálnak halálával 'legsörnyűbb halállal'; halállal halsz meg vagy halván halsz meg; leges-legjobb - leg és legjobb 'fölötte jó'; teledesteli vagy teljed-es tele - tele és tele 'nagyon tele'; tömv- és tömve; föl-ös fölül 'legfölül'; ujdon új vagy ujdonat új 'legújabb'; jobbnál jobb, szebbnél szebb 'igen jó', 'igen szép'; erőnek erejével 'igen nagy erővel, erőszakkal'. Jellegetességnek mondja még a szerző a számnevek disztributív szerepű kettőzését és az igekötők ismétlését is. Továbbá külön pontokba foglalja az igt megelőző melléknévi igenevek határozós alakjának, illetve a ván - vén képzős - a -va - -ve képzős formát még a példák között sem említve - igenév kapcsolatát. Az utóbbit az ige kifejezte cselekvés /"állapot"/, az előbbi

a cselekvés folyamatosságának nyomatékos kifejezésére szolgáló alakulatnak tartja. Ezekre példái: folyton folyt, forrtón forr; kérten kért; néztén néz; nőttön nő; vágyton vágy; várton vár.

P.THEWREWK EMIL a fenti kérten kér - féléről viszont azt jegyzi meg Figura etymologica⁸ c. írásában, hogy ezeket már csak elvétve találni az irodalomban. Továbbá a határozói igeneves töismétlések közül is a -va - -ve végződéseket mutatja be jellegzetesnek, a régiségbe utalva a -ván - -vén végű alakot. P.THEWREWK fenti munkájának egyik legfőbb célja egyébként az, hogy a töismétléses formák magyarosságára felhívja a figyelmet, remélvén, hogy ezáltal talán sikerül megállítani háttérbe szorulásuk sajnálatos folyamatát. Csak a -val ~ -vel ragos szerkezeteket véli idegen eredetűnek a szerző. Különösen az igehez kapcsolódó azonos tövű /tárgyas, határozói, melléknévi-, főnévi igeneves/ szerkezetekkel és a véges-, végedes-, végeslen-, végestelen-végig -gel rokon alakulatokkal foglalkozik tüzetesen s számos példát hozva. Nem tesz azonban említést a szépnek szép, jobb nál jobb és az ágról ágra féle figura etymologicákról.

Stilisztikai szempontú cikkében⁹ - amelyben a kifejezés erősítésére szolgáló ismétlés módjait sorakoztatja fel - ZILINSZKY ALADÁR kiemeli, hogy a nyomatékosítás ezen általános jelenségét a magyar nyelv "a szó és mondatalkotás terén még nagyobb mértékben, gazdagabb formákban alkalmazza, mint a többi európai nyelvek", és E.LEWY munkájára /Zur finnisch - ugrischen Wort- und Satzverbindung, Göttinga 1911. 11.1./ utal, amely "egyenesen és finnugor nyelvsajátságot vél e jelenségben felfedezni"¹⁰.

Megemlítem még, hogy DENGL JÁNOS¹¹ is - részben SZVORÉNYI -hez hasonlóan - a magyar nyelv sajátos szókincséről, kifejezéseiről szólván együtt tárgyalja az összefoglaló összetételeket és a "leginkább értelmi nyomatékosság kifejezésére való" figura etymologicát, amelyre - a szóismétlések mellett - a következő példákat hozza: nőttön nő, fogyton fogy,

félni fél, látni látom, kérve-kér, keresve-keres, szépnek szép, jónak jó, csodának csoda, újdónat-új, unos-untalan, szükös-szüntelen, túlon-túl, véges-végig, örökkön-örökre, időtlen-időki, egyes-egyedül, telisded-teli, igaznál-igazabb, érdekesnél-érdekesebb.

A figura etymologicának a magyarban előforduló alakulatait valamint a rokon és nem rokon nyelvekben található formákkal való összevetésüket a legátfogóbban FOKOS DÁVID tárgyalja. Az alábbiakban megkísérlem két - lényegében azonos szemléletet tükröző - munkájának /A "figura etymologica", Nyr.LX-LXI. és a Die etymologischen Figuren der finnisch - ugrischen Sprachen, UJb. XII. 70-89./ rövid összefoglalását, illetve a témám szempontjából legfontosabb mozzanatok kiemelését.

FOKOS megállapítja, hogy a figura etymologica különböző megjelenési formái a finnugor nyelvekben mind olyan kapcsolatok, amelyekben az azonos többlől származó szavak egy fogalom nyomatékos, hangsúlyos vagy fokozó jelölésére szolgálnak¹². / Itt említem meg, hogy FOKOS ennek alapján csak látszólagos szótöismétléseknek tartja a házzól házra és az uralkodó uralkodik - féle szerkezeteket. Ezt a felfogást cáfolja KELEMEN¹³, akivel ebben a tekintetben magam is egyetértek.

Fontos, vissza-visszatérő motívuma FOKOS gondolatmenetének az, hogy a magyarban előforduló töismétléses alakulatok ősi, önálló keletkezések - s ezt számtalan magyar, finnugor és ural-altáji példával bizonyítja -, s még akkor sem kell föltétlenül idegen eredetűsége gondolnunk, ha a nem rokon nyelvekben gyakori szerkezetekkel fordításban találkozunk; hanem az azonos gondolkodás, szemlélet tükröződinek tekinthetjük ezeket is.

Így a különböző nyelvek szemléletbeli találkozásait látja a szerző az ige és az azonos tövű belső tárgyi, illetve instrumentális használatában - ezeket egyébként kapcsolatba hozza egymással is és különféle határozós /pl. a szárazra szárad - félékkel/ és a főnévi igeneves szerkezetekkel -,

valamint a felsőfokot kifejező birtokos jelzős töismétlésekben. Ez utóbbiak elterjedtségére a héberben, más sémi és indoeurópai nyelvekben különösen sok példát mutat be, ugyanakkor azonban több figyelemre méltó szempontra mutat rá, amelyek önálló keletkezésük lehetőségét vagy legalábbis általános, gyakori használatukat a magyarban indokolhatják. /Ezekre, valamint a főnévi igeneves és a szépnek szép -féle szerkezetekre vonatkozó véleményére majd a továbbiakban térek ki részletesen/.

A figura etymologicák fenti fajtáinál FOKOS tehát nem zárja ki, hogy elterjedésükben idegen minták hatása is közrejátszhatott, erről azonban így vélekedik: "Az idegen hatást úgy kell elképzelnünk, hogy mivel ezek a szerkezetek megvoltak a magyarban, a fordító ... a latin-görög szerkezeteket szószerint fordíthatta"¹⁴, s - mint már fentebb említettem - a szótöismétlést olyan általános nyelvi jelenségnek tartja, amely a finnugor nyelvekben különösen kedvelt, s ezért a nem rokon nyelvekben előforduló egyezéseket a különböző népek azonos gondolkodás- és szemléletmódja természetes következményeinek tekinti. Ezt a vélekedést nemcsak azzal támasztja alá, hogy a magyarban és a finnugor nyelvekben a figura etymologica használata igen elterjedt, hanem azzal is, hogy "vannak egyes különösen jellemző fajtái, melyek az indogermán nyelvekben alig fordulnak elő"¹⁵, melyek kétségkívül finnugor illetve ural-altáji eredetűségről tanúskodnak.

Az ilyen kiemelkedően jellegzetes alakulatoknak említi a következőket:

1./ Az igével azonos tövű igenévvel alakult kapcsolatok.

Itt együtt tárgyalja a befejezett melléknévi igenév módhatározós alakjával és a határozói igenévvel alakult formákat - együttesen határozói igenévvel alakult szerkezetnek nevezvén őket - megjegyezve, hogy valójában ezek is olyanok, mint a már fentebb említett határozós alakok, csak nem főnévhez

hanem igenévhez járul a határozórag. Ezeknek a csoportosítását - a német nyelvű dolgozatban - így találjuk:

- a / -t képzővel: nőttön nőni 'fortwährend wachsen';
- b / -ván - -vén és -va -ve képzős határozói igenévvel:
várván várni és várva várni 'sehr erwarten, sehnsüchtig erwarten';
- c/ régies és népies az /-s/ -t módhatározói végződéssel:
kiuanyavala 'er wünschte sehr' Ehr.K.75¹⁶;

A másik munkában közölt számtalan - köznyelvi, irodalmi, régies, népies - példa közül néhány másik:

kérvén kér; látván lát; kérve kér;
mentést menni; menten megy; hittén hisz; futtal futottam.

P.THEWREWK fentebb említett megjegyzéséhez hasonlóan - és a TMNy-t idézve - itt is megtaláljuk azt az észrevételt, hogy az ilyen formákat régebben sokkal gyakrabban használták, sőt - legalábbis az irodalomban - csaknem minden igének fellelhető volt töismétléses alakja.¹⁷

2./ Azonos tövű - ragozási v. szóképzési változatú - névszók kapcsolata. Ezeket a következőképpen csoportosítja FOKOS, szerepüket, kialakulásukat és rokon nyelvi megfelelőiket is bemutatva:

- a / véges-végig, telis-tele -félék
- b/ vadon-vad, aligon-alig, túlön-túl -félék
- c/ végestelen végig /- véges-végig x végetlen végig alakkeveredése/; ennek analógiájára :
régestelen régen;
- d/ unos-untalan, szünös-szüntelen /nem ellentétet, hanem nyomósítást fejeznek ki; voltképpen az a/ pontba soroltak változatai /.
- e/ akarva-akaratlan; boldog-boldogtalan - félék;
nem nyomósító, hanem poláris, összefoglaló értelmű kifejezések.

3./ A középfokkal kapcsolatos hasonlító határozók.

Pl.: igaznál igazabb; szebbnél szebb; gyöngy-
nél gyönygebb; pápább a pápánál. /Ezekre és a
határozói igeneves alakulatokra még szintén
visszatérek/.

Tanulságos volna a figura etymologica gazdag
irodalmából még sok más és egyéb irányú vizsgálatot is be-
mutatni. A magyar nyelvi, illetve finnugor jellegzetessé-
geket tanúsító szemléletek fenti kiemelését, részletezését
azonban azért tartottam lényegesnek, mert úgy gondolom, hogy
ezek is igazolják az előbbieken már említett véleményemet,
mieszerint anyanyelvünk egyik jellemző kifejezési sajátossá-
gáról van szó, amely nemcsak stilisztikai szempontból érde-
mel figyelmet.

IV. A KETTŐZTETÉSSSEL ALAKULT SZÓISMÉTLÉSEK ÉS SZERKEZETEK
A MAI LEÍRÓ SZEMLELET ALAPJÁN

Bár leíró nyelvtanaink az általam vizsgált szer-
kezeteket a mondatban körébe utalják, célszerűnek gondolom
azonban ezeket előzetesen a velük sok tekintetben rokon vo-
náásokat mutató szóismétlésekkel együtt röviden bemutatni.
Így - a kérdést leíró szempontból legbővebben tárgyaló -
MMNyR kettőztetésről szóló fejezete alapján a következő rend-
szerezés adódik:¹⁸

I.Kettőztetés útján keletkezett szóismétlések

A/ Változatlan alakú szóismétlések

a/ alkalmi kapcsolatok

- 1/ a cselekvés tartósságát fejezik ki: nézte, nézte;
állott, állott; sírt, sírt;
- 2/ az alapszó jelentéstartalmának nyomatékosabb
kifejezése: bizony, bizony; fiam, fiam; nono;
ejnye, ejnye;
- 3/ a ritmusosság, lírai hangulat fokozása: Csillagok,
csillagok - Szépen ragyogjatok! /népd./

- b/ a cselekvés többszöri, esetleg gyakori megismétlődését fejezik ki:¹⁹ néha-néha; olykor-olykor; egyszer-egyszer; újra meg újra;
- c/ fokozó jelentésük van : sok-sok; messze-messze; nagy-nagy; nagyon-nagyon; igen-igen; alig-alig; lassan-lassan;²⁰
- d/ megoszlást kifejező, disztributív jellegűek : ki-ki; külön-külön; más-más; egy-egy; öt-öt; tíz-tíz;
- e/ új jelentést hordozó szóképzés: egy-egy 'néhány' már-már 'majdnem'

A fenti szóismétlések alkalmi vagy laza szókapcsolatnak illetve mellérendelő összetett szavaknak tekinthetők, az utóbbiakhoz azonban csak néhány, a stilisztikai funkcion túlmutató, új jelentést hordozó szó tartozik. Ilyenek pl. a disztributív eredetű ki-ki 'mindenki'; egyszer-egyszer 'olykor'; nono; és az e/ pont alatt felsoroltak.²¹

Alaki szempontból e csoport tagjai egyöntetűek: csak azonos toldalékot vehet fel mindkét tag, illetve néhány mai nyelvhasználatunkban nem toldalékolható.

Az alkalmi kapcsolatok mindkét tagja, az új jelentésű, összetett szavaknak számító szóismétléseknek csak az első tagja hangsúlyos, s ez utóbbiakhoz hasonlóan viselkednek általában a lazább szókapcsolatok is, bár - részben egyéni használatától függően - lehetnek eltérések.

A változatlan alakú szóismétlések helyesírásában háromféle írásmóddal találkozunk: az alkalmi kapcsolatoknál vesszők, a többi esetben kötőjelet teszünk a két alkotó tag közé, egybe csak néhány szót írunk: nono!; nana!; nini!

- B/ Módosított alakú szóismétlések /figura etymologicák/
fogyton-fogy, nőttön-nő, örökön-örökké, réges-régi,
régestelen-régi, véges-végig, végestelen-végig,
unos-untalan, egyes-egyedül, körös-körül.

II. Kettőztetéssel alakult mondattani szerkezetek /figura etymologicák/

- A/ Némileg állandósult mondattani szerkezetek
kérve kér, várva vár
szébbnél szebb
halálnak halálával

B/ Kettős határozók

ágról ágra, egytől egyig, napról napra, szemtől szembe.

A MMNyR az idézett helyen kitér arra, hogy a módosított alakú szóismétlések új szavak, alkaotóelemeik szer-
vesen összetartoznak, s ez alakilag abban is megnyilvánul,
hogy csak az utótagjuk kaphat toldalékot.
Ennek ellenére nem tekinthetjük összetett szavaknak őket,
mivel előtagjuk önmagában nem volt és ma sem használatos
nyelvünkben²², így tehát ezek csak egyetlen szón belül élő
alakváltozatok, s létrejöttük módja az ikerszók keletkezésé-
hez hasonlító. Továbbá megjegyzést találunk arra vonatkozólag
is, hogy a korábbi nyelvtani szakirodalom ezeket az alárendelő
összetett szavak között tárgyalta.

A kettőztetéssel alakult mondattani szerkezetek-
től is ebben a fejezetben ad - a fenti csoportosítással és pél-
dával - némi képet a MMNyR, rámutatván az előbbiekkal azonos,
illetve rokon vonásaikra keletkezésüket és stilisztikai funk-
ciójukat illően is, így jellemezve a némileg állandósult szer-
kezetként említetteket: "Bennük ... egy szóalkotási mód és bi-
zonyos típusú, mégpedig alárendelő jellegű mondattani szerkesz-
tés közös alkotásait kell látnunk. Minthogy azonban ezek első-
sorban mégis mondattani természetű termékek, tárgyalásuk helye
nem a szótanban, hanem a mondattanban van" /MMNyR I,43o/.
A következőkben pedig a kettőztetéssel alkotott kettős határo-
zók tárgyalását i.m. ugyancsak a mondattan körébe utalja.

- X -

Néhány megjegyzést szeretnék fűzni a fentiek-
ben II. pont alatt bemutatott kettőztetéssel alakult mondat-
tani szerkezetek kérdéséhez.

Ezeket akadémiai leíró nyelvtanunk kitekintés-
ként, apró betűs részben tárgyalja. Mivel erre a szóösszeté-
tel fejezetében a kettőztetés tárgyalása során kerül sor, ez
az eljárás indokolható is. De így az a helyzet áll elő, hogy
a magyar nyelv egyik jellegzetes frazeológiai csoportjának, a

töismétléses szerkezeteknek beható tárgyalására sehol sem kerül sor, hiszen különféle mondattani viszonyt képviselnek, így nincs helye a mondatban összefoglaló tárgyalásuknak. Itt azonban meg kell jegyezni azt is, hogy a mondattani rész, az adott kereteken belül, az egyes fejezetekben sem méltatja fontosabb figyelemre ezen általánosan használt, jellegzetes, a szokásos nyelvhasználatból sok esetben alakilag is, funkciójában is eltérő szerkezeteket. A legtöbb esetben - a szerkezetnek megfelelő fejezetben - csak olyféle megjegyzés kíséretében találunk utalást és néhány példát, hogy: gyakoriak a tárgyalt szerkezetek figura etymologicákban is.

A továbbiakban két ilyen szerkezet-típus - 1/ a töismétléses hasonlító - és 2/ tekintethatározós szerkezet - részletesebb vizsgálatával azt szeretném érzékeltetni, hogy mennyi kérdés szorulhat háttérbe, ha a leíró nyelvünkben nem találunk helyet e köznyelvünkben állandóan használatos, sajátos frazeológiai egységek tüzetes tárgyalására.

Még egy megjegyzésem lenne. A kettőztetésről szóló szótani fejezetben a némileg állandósult töismétléses mondattani szerkezeti típusok példáinak sorában nem találkozunk a látni látom, szépnek-szép - félékkel, jóllehet aligha vitatható, hogy ezek is igen gyakran használtak, kettőztetéssel létrejött, állandósult mondattani szerkezetek. Igaz, - mint majd bizonyítani is igyekszem - ezek eltérnek a kettőztetéssel alakult szóismétlésektől és szerkezetektől annyiban, hogy stilisztikai szerepüket tekintve nem nyomósítást fejeznek ki. Ez azonban véleményem szerint nem indokolja azt, hogy a töismétléses szerkezetek köznyelvi használt típus-sorában ne kapjanak helyet.

V. TÖISMÉTLÉSES HASONLÍTÓ HATÁROZÓ A KÖZÉPFOK MELLETT
/érdekesnél érdekesebb; jobbnál jobb; pápább a pápánál -
félék./

A fenti szerkezetekről "A középfok melletti hasonlító határozó" c. fejezetben /MMNyR II, 258/ a következők állnak: "A középfokú melléknév és a - nál -nél ragos névszó gyakran ilyen figura etymologica-szerű kifejezésekben szerepel: jobbnál jobb, szebbnél szebb, érdekesnél érdekesebb, stb.

Az i.m. fokozásról szóló része /I, 526/ ezeket "szokásos, csaknem szólásszerű" kifejezéseknek mondja, s példái: rútnál rútabb, szebbnél szebb, jobbnál jobb; pápább a pápánál. Itt említést találunk arról is, hogy az ilyen nyomósításnak jelentős nemcsak a jelentéstani, hanem a stilisztikai színező szerepe is.

Nem találunk viszont utalást arra, hogy ezek a szerkezetek a nyomósító, stilisztikai jellegén kívül miben térnek el az egyéb középfok melletti hasonlító határozóktól és egymástól is. Az alábbiakban megkísérlek néhány szempontra rávilágítani.

Minoenekelőtt célszerűnek látszik külön vizsgálni a főnévi és melléknévi tövű alakulatokat, s ez utóbbiakon belül is megkülönböztetéseket tenni. Továbbá talán nem érdemtelen megjegyezni, hogy nyelvünkben a középfok mellett -nál -nél ragos melléknév eléggé ritkán fordul elő, míg a figura etymologicaéknál ez a jellegzetes.

1./ Melléknévi tövből származó hasonlító határozós töismétlések

a./ Alapfokú melléknév + - nál -nél + középfokú melléknév
/sötétnél sötétebb; érdekesnél érdekesebb - félék/

Itt elsősorban azt tartanám megemlítendőnek, hogy potenciálisan ezeknek kétféle használata lehetséges; a szerkezet egyes- vagy többesszámú alaptag determinánsa lehet: sötétnél sötétebb éjszaka /volt/; érdekesnél érdekesebb előadások /hangzottak el/.

Az egyesszámú főnévhez kapcsolódó ilyen szerkezetek nem tartoznak témám körébe, mert ma nem használatosak köznyelvi, színezetlen közlésben. Viszont itt is előfordulnak - bár nem gyakran - a többesszámú főnévhez kapcsolódóak, de az előzőektől eltérő értelemben, funkcióban. Itt feltehetőleg alakkeveredéssel van dolgunk, s mivel a jobbnál jobb - félékkel azonos szerepet töltenek be, ezért róluk majd ott fogok szólni.

A sötétnél sötétebb éjszaka 'nagyon sötét éjszaka' és egyéb ilyen alkalmi kapcsolatokban a figura etymologica valóban csak expresszivitást kifejező stiliztikum, a melléknévi fő tartalmát erősíti, fokozza. Megfigyelendő azonban, hogy az ilyen töismétlésees szerkezetek nem tetőzés szerint kapcsolódhatnak egyes v. többes számú alaptaghoz, elképzelhetetlen pl. ilyen mondat: Érdekesnél érdekesebb előadás hangzott el. Úgy gondolom tehát, hogy itt valójában a melléknév jelentéstartalma határozza meg, hogy a figura etymológikák milyen kapcsolatban állhatnak.

b/ Középfokú melléknév + -nál -nél + középfokú melléknév
/jobbnál jobb, szebbnél szebb -félék/

SZVORÉNYI fentebb már idézett példái közül két idevonatkozót, értelmezésükkel együtt, ismételtén szeretnék bemutatni: jobbnál jobb, szebbnél szebb = igen jó, igen szép.

Ez az értelmezés nem elégíthet ki bennünket, s ez még világosabban kitűnik, ha nem önmagukban vizsgáljuk a szerkezeteket, pl.: jobbnál jobb ételek 'több igen jó étel különböző nagyon jó ételek'. Hasonlóan vélekedik BINDER JENŐ is, aki meggyőzően mutatja be a szerkezet komplex voltát. /A magyar hasonlítás Nyr XVIII, 292-299/. Gondolatmenetének lényege az, hogy a szerkezetben a középfok egy elhallgatott alapfokhoz való viszonyítást jelez, s ehhez képest utal a tulajdonság még nagyobb mértékére, s a hasonlítás a -nál -nél raggal is kifejeződik. A szebbnél szebb virágok példát szép-nél szebb s a szebbnél ismét szebb kifejezéssel veti össze, s megállapítja, hogy mindkettő a tulajdonságok haladó nagyob-

bodását tartalmazza, mely gondolatban átvihető az összehasonlítottak sorára. A két kifejezés között az a különbség, hogy míg az egyik elsősorban a haladó növekedést fejezi ki pregnánsan, a másiknál "főleg az eredmény jó tekintetbe, mely a tulajdonság folyton haladó növekedésénél az összehasonlított egyedek mindnyájára vonatkozó nagy voltának kifejezője. Vagyis, 'szabbnél szebb virágok' több igen szép virág" /i.h. 299./ BINDER a továbbiakban azt is megjegyzi, hogy már a korabeli nyelvhasználatban sem csak a jobbnál jobb - félék szerepelnek ilyen kapcsolatban és tartalommal, hanem a fentebb említett érdekesnél érdekesebb -félék is előfordulnak ugyanilyen értelemben és módon.

FOKOS a birtokos jelzős toísmétléses szerkezetekkel együtt - utalva ugyan BINDER idézett munkájára - a felsőfok kifejezésére szolgáló figura etymologicának tartja valamennyi középfokkal kapcsolatos hasonlító határozós szerkezetet, együtt is tárgyalja őket /Nyr LXI, 8-9/, s számtalan régi, irodalmi, nyelvjárási példát idéz. E szerkezeteket azonban csak önmagukban mutatja be, s így ezekből nem látszik világosan használati körük, tartalmuk. A két középfokból alakult formákat újabbaknak feltételezi. Határozottan leszögezi azonban, hogy a magyarban ősiek a hasonlító határozós figura etymologicák, szó sem lehet idegen hatásról, s ezt egyrészt az indoeurópai nyelvekben való ritkaságukkal, másrészt sok finnugor és ural-altáji példával igazolja. Ennek alapján - bár sok finnugor nyelv nem tünteti fel a melléknév fokozott voltát - e szerkezeteket minden bizonynyal ősieknek, jellegzeteseknek tekinthetjük.

A fentiekén túlmenően kiemelendőnek tartom még azt is, hogy mind a két középfok, mind pedig az alapfok összekapcsolásából keletkezett szerkezetek megbonthatatlanok. S hogy ez nem újabb keletű jelenség, ezt láthatjuk abból is, hogy a szakirodalom által a régiségből, irodalomból, nyelvjárásból idézett példák hosszú sorában is csak elvétve akad egy-egy felcserélt szórenddel és / vagy közbeékelte szóval megbontott szerkezet.

2. Főnévi tövből származó hasonlítóhatározós szerkezet
/pápább a pápánál -félék/

Jóllehet a szairodalom általában a melléknévi tövű alakulatokkal együtt mutatja be a főnévi tövekből származókat, véleményem szerint az alaposabb tárgyalás megkívánja az utóbbiak külön vizsgálatát.

Mindenekelőtt azt szeretném kifejteni, hogy ez a fajta figura etymologica a magyar nyelven belül korántsem olyan sajátos, komplex tartalmú szerkezet, mint a fentebbiek. Valójában talán olyan töisméltéssé alakzat, amely a szójátokokhoz közelít, amelyre azonban egy magyar nyelvű sajátosság ad lehetőséget. Éspedig az, hogy - sok nyelvtől eltérően - a magyarban nem szokatlan a főnév fokozott alakban való használata, bár ma elég ritkán, stilisztikumként fordul elő.

A pápább a pápánál, rókább a rókánál kifejezések grammatikailag valójában nem térnek el a nyelvünkben szokásos hasonlító határozós szerkezetektől. Ugyanis a figura etymologica szerkezetben a főnévi alaptag átcsapással melléknévi szerepet kapott és fokjel járult hozzá, a determináns pedig megmaradt az eredeti, főnévi jelentésben. Szükséges azonban rámutatni arra, hogy ilyen figura etymologica csak olyan főnevekből keletkezhethetnek, amelyek egyúttal jellegzetes tulajdonság/ok/ hordozóiként, megtestesítőiként élnek a közös nyelvtudatban; pl. rókább a rókánál /róka: ravasz, ravaszság/, pápább a pápánál /pápa: egy /világ/nézet, tétel legfőbb hirdetője, megtestesítője/.

Ma köznyelvünkben már kevés ilyen kifejezés él, s úgy vélem, hogy ezek már szólásoknak, mégpedig a szóláshasonlatok egy sajátos formájának tekinthetők.

Valószínűnek tartom, hogy az ilyen szerkezetek az igen általános, alap- és középfokú melléknevek kapcsolatából származó figura etymologica hatására jöttek létre, de használatuk lehetősége természetesen jóval korlátozottabb volt. A mai köznyelvben már csak alig néhány ilyen kifejezést találunk.

A ma szokásos használatban e szerkezetek alap-tagja áll elől, ellentétben a melléknévből alakultakkal, de ezeknél jóval kevésbé megmerevedettek, s a régiségben előforduló példák is mozgékonyabb voltukról tanuszkodnak.

A középfok melletti tőismétléses hasonlító határozós szerkezetekről a következőkben összegezném mondandómat:

Kétségtől jellegetesen magyarosak és sajátosak ezek a szerkezetek, amelyek - elsősorban a két középfok összekapcsolásából keletkezettek - ma is általánosak a köznyelvben. A melléknévből alakultak megbonthatatlan szerkezetek, amelynek lexikai köre potenciálisan ugyan széles, de az állandó használatú vagy legalábbis gyakran előforduló kifejezések nincsenek nagy számban, körük talán behatárolható lehetne. A ma használatos főnévből alakult frazeológiai kapcsolatokat még pontosabban fel lehetne mérni. Egy erre vonatkozó gyakorisági vizsgálat minden bizonnyal jó szolgálatot tehetne a lexikográfának is. Még pontosabban fel lehetne mérni a főnévi többször keletkezett - véleményem szerint sajátos szóláshasonlatnak tekinthető - frazeológiai kapcsolatokat.

VI. TŐISMÉTLÉSES TEKINTETHATÁROZÓI SZERKEZETEK

/látni láttam, szépnek szép -félék/

Tőismétléses tekintethatározói szerkezetek igei és névszói többször jöhetnek létre. Az igei többször alakult szin-tagmák alaptagjának dterminánsa mindig -ni végű főnévi ige-név, a névszói szerkezetekben pedig -nak -nek ragos a tekintethatározó. Mivel azonban funkciójuk tekintetében teljesen azonosak, s a fenti eltéréseken kívül még csak a névszói állítmány igei résszel való szabályszerű kiegészülését kell figyelembe venni, a kétféle tekintethatározói figura etymológicáról együttesen kívánok szólni.

Akadémiai leíró nyelvtanunk ezeket legrészletesebben "A tekintethatározó" c. fejezetben mutatja be ekképpen: "A -nak -nek ragos tekintethatározó csak ilyenféle szótőismétlő névszós szerkezetben fordulnak elő: jónak jó, szépnek szép, soványnak sovány, amelyekben a határozó mindig a főlérendelt mondatrészhez azonos szótőből alakul. Például: Szépnek

nem volt esőt /Asztalos f.9./ - Az ilyenféle szerkezetekkel teljesen egyértékűek az igei eredetű hallani hallom, adni ad, vanni van stb. infinitívusi tekintethatározók". /MMNyR.II.241./ Néhány példát és említést találunk róluk még a határozó kifejező eszközeinek tárgyalásában is,²³ továbbá az alaktani részben a főnévi igenév képzőjéről szólva azt, hogy a van főnévi igeneve figura etymologicában kivételképpen vann-ni.²⁴ Mint már láttuk, a kettőztetésről szóló fejezetben a megemlített töismétlésees mondattani szerkezetek típusai között nem szerepelnek ezek a szintagmák.

Az alábbiakban ezt szeretném bemutatni, hogy ezek a szerkezetek olyan sajátosságokkal rendelkeznek, amelyek leíró szempontból is a fentieknél jóval több figyelmet, alaposabb tárgyalást érdemelnek.

Ha az eredetűség kérdését vizsgáljuk - amely ugyan mondanivalóm lényegét nem érinti -, ezeknél szintén valószínűsíthető az ősi eredeztetése, de az általam ismert irodalom alapján ez kétséget kizáróan nem dönthető el. Ebből a szempontból a főnévi igeneves szerkezeteket vizsgálják részletesebben a szerzők. Figyelembe veendő azonban, hogy a magyarban az infinitívus figura etymologicában csak tekintethatározóként, s megsemmisítő, illetve ellentétes kapcsolatban fordul elő. Erre utal SOMONYI²⁵, P. THEWREK²⁶, PAIS²⁷ és FOKOS is, aki ezzel kapcsolatban rámutat az infinitívusos töismétléseknek és sémi nyelvekben való gyakori, de eltérő - a főnévi igenév csak nyomatékosító szerepű - használatára²⁸. SIMONYI - bár rokon nyelvi példákat is idéz - szláv, illetve balti hatásnak véli²⁹, FOKOS azonban MEYER-LÜBKE megállapításaira és finnugor, valamint ural-altáji példákra hivatkozva tagadja ezt, s legfeljebb csak azonos szemléleten alapuló egyezést feltételez /Nyr LX, 46-7/.

Az igei származásúakkal egyértékűnek tekintve névezői tövekből alakult szerkezetekre több példát mutat be SIMONYI /Mhat I, 295/, valamint FOKOS, aki ezeket régieknek, de az előbbiek hatására létrejötteknek tekinti, és rokon nyelvi példákat is idéz /Nyr.LX, 133-4; LXI, 5./.

Vizsgálatunk szempontjából nincs különösebb jelentősége, ezért csak megemlítem, hogy a régiségben, illetve a tájnyelvben infinitívus helyett az igetöbbször képzett határozóragos főnév is állhatott /-t, ritkábban -ból, -ből, -val, -vel, -képpen végződéssel/;³⁰ továbbá olykor a tájnyelvben előfordul névszóhoz járuló -ni végződés is /jóni jó/.

Lényegesnek látom azonban a következőknek a kiemelését.

Ezek a szerkezetek alakilag állandósult, lexikálisan azonban kötetlen szintagmák. Szórendjük kötött, mindig a tekintethatározó áll elől, s az ezt követő alaptag elé legfeljebb csak módosító szó, illetve a névszós szerkezetekben még igei rész ékelődhet. Sajátos alaki jelenségek is mutatkoznak: csak ilyen figura etymologicában fordulhat elő a vanni, továbbá -nak -nek ragos tekintethatározó /a szabad egyaránt használatos szabadni szabad és szabadnak szabad formákban/.

A továbbiakban e szerkezetek funkciójára szeretnék részletesebben kitérni.

A stilisztikai szakirodalom a többi figura etymologicával együtt az alaki erősítés eszközei közé sorolja ezeket a szerkezeteket is³¹. A történeti és leíró jellegű tárgyalások - mint azt már fentebb láttuk - a nyomósításon kívül kiemelik még megszorító, illetve ellentétet kifejező funkciójukat is, ezt azonban csak a figura etymologica után következő szintagmára /vagy mondatra vonatkoztatják³². E funkció szószerkezetben és mondatban egyaránt érvényesülhet, pl.: szépnek szép /ez a cipő/, de drága; inni ittem, de részeg nem vagyok. Ez utóbbi HADROVICS példája, aki az ellentétes mondatok csoportján belül megengedő ellentétnek nevezi az így létrejött viszonyt, amikor is "az első mondat megenged, sőt kiemel egy tényt, aminek nem lesz meg a várható következménye"³³. A megengedő, ellentétes, illetve megszorító mondatok problémakörének vizsgálata nem célom, a fentieket azért idéztem, mert a szerző kiemelőnek értékeli a példa első tagmondatát, az inni ittem szintagmát. Nem így HORPÁCSI ILLÉS³⁴, aki e szerkezet-

ket megszorító értelműnek ítéli. Kialakulásukat egyébként a következőképpen vezeti le: Fogod várni? - Várni? /elgondolkodva, fontolgatva / Várom.

Jóllehet a szerző e levezetését nem tartom meggyőzőnek, magam is azon a véleményen vagyok, hogy - az ismétlésekkel és más figura etymologicákkal ellentétben - e szerkezeteknek elsődlegesen nem erősítő, nyomósító, hanem megszorító, korlátozó funkciójuk van³⁵, s csak másodlagosan, áttételesen töltenek be fokozó szerepet.

Ennek kifejtéséhez azonban ki kell emelnünk egy lényeges mozzanatot. Azt ti., hogy e tekintethatározó figura etymologicák csak egy megelőző állítás kapcsán és következtében jöhetnek létre, mégpedig dialógusokban. Így valójában e szerkezetek funkciója önmagában semmiképpen sem, hanem csak a beszédaktus folyamatában, a megelőző állítás és az utána következő megszorítás, illetve ellentét együttesében értékelhető. Ezt bizonyítandó, más kifejezési lehetőségek figyelembevételével, példáink így alakulhatnak:

Szép,

Szép, szép,

Szép ez a cipő. /!/?/ Szépnek szép, de drága.

-- . --

Ittam ugyan,

Őn túl sokat ivott/!/?/ Ittam, ittam

Őn részeg. /!/?/ Inni ittam de részeg nem vagyok.

Igaz, hogy ittam,

A szépnek szép és az inni ittam szerkezet tehát a következő funkciót mutatja :

Szép ez a cipő./?!/ Szépnek szép, de drága.
Őn túl sokat ivott./?!/ Inni ittam, de részeg nem vagyok.

állítás	az állítás korlátozása, csökkentése, megszorítása	további megszo- rítás, ellentét
---------	--	------------------------------------

ellentét

Itt tehát valójában kétszeres megszorításról,
a közlés két pólusának fokozódó ellentétéről van szó. E folya-
matban a tekintethatározós szerkezet középen helyezkedik el:
a megelőző állítást megszorítja, majd ellentétté fokozza.

Megismétlem tehát, hogy az ilyen tekintethatáro-
zós szerkezetek csak a beszédaktus megelőző és következő sza-
kaszával együtt értékelhetők, s ezek figyelembevételével nem
lehet nyomatékosító, kiemelő szerepűnek itélni.

- . -

A töismétléses tekintethatározók néhány kérdésének
felvetésével, vizsgálatával azt szándékoztam bemutatni, hogy
ezek nyelvünkben nem pusztán stilisztikai funkciót töltenek be,
hanem olyan állandóan használt, jellegzetes alakulatok, amelyek-
nek beható tárgyalása nem mellőzhető.

VII. Ö S S Z E G E Z É S

Tudatában vagyok annak, hogy a dolgozat nem
alkalmas figyelemre méltó konzekvenciák levonására. Ehhez
átfogóbb, alaposabb, értőbb vizsgálatokra lenne szükség. A téma
rendkívül szerteágazó problémaköre nem tette lehetővé, hogy
részleteesebben szóljak valamennyi olyan töismétléssel létrejött
szószerkezetéről, amelyeknek használata általános, és nyelvünk-
ben igen jellegzetesek. Az alaposabban bemutatottakon kívül
ide tartoznak a határozói igeneves alakulatok /várva vár -félék/

a kettős határozók /napról napra, szóról szóra, egytől egyig stb./ és a birtokos jelzős szerkezet is, amelyből ugyan ma már talán csak a éjnek éjszakája fordul elő köznyelvi használatban, de az irodalomban napjainkban is kedvelt fordulat, s ezért nem mellőzhető.

Témám kiválasztásában és a tárgyalás folyamán az a cél vezetett, hogy felhívjam a figyelmet nyelvünk e jellegzetes alakulataira, alaposabb vizsgálatuk, illetve rendszerbe foglalásuk és átfokó tárgyalásuk szükségességére.

Jól tudom azonban, ezzel kapcsolatban több kérdés is felmerül. Az egyik közülük az, hogy minek is tekinthetjük ezeket a szerkezeteket. Fejtegetéseimben arra igyekeztem rámutatni, hogy nem pusztán stilisztikai szerepet töltenek be. Közös vonásuk, hogy morfológiailag, szórendileg kötött, megmerevedett szintagmák, lexikailag azonban egy részük teljesen szabad /várva vár, látni láttam, szépnek szép -félék/, más részük - legalábbis a köznyelvi használatban - körülhatárolhatóbb /így a jobbnál jobb -félék és a poláris határozók/.

Ez utóbbiak tekintetében igen hasznosnak gondolnám az irányban is vizsgálatokat folytatni, hogy melyik milyen fokán áll a frazeológiai egységesülésnek, melyek tekinthetők állandó szókapcsolatoknak. Ennek alighanem nagy hasznát venné a lexikográfia is.

S minthogy e szerkezetek összefoglaló tárgyalásának igényét felvetettem, meg kell kísérelnem feleletet adni arra is, hogy hol helyezkedhetne ez el leíró nyelvtani rendszerünkben. Különböző szintagmákról lévén szó, a mondattan keretein belül ez nehezen képzelhető el. De ha anyanyelvünk jellegzetességeinek ismerjük el őket, s nem ragaszkodunk mereven a grammatikai kategorizáláshoz, megragadhatók lennének szótőismétléses voltuknál fogva, s talán helyet kaphatnának a szótanban - ahogy jelenleg is, utalás gyanánt - mint a kettőztetéssel létrejött töismétléseknek nyelvünkben jellegzetes... fajtái.

J E G Y Z E T E K

1. A funkcionális magyar mondattan alapjai, 36o-1.
2. Vö. pl. FOKOS DÁVID, Nyr LX, 6.Uo. hivatkozik Schuchardt /Nyr XLI,3/ és Wundt /Völkerpsychologie 1:642/ hasonló megállapításaira. ZOLNAI GYULA /Nyelv és hangulat 219./ pl. a reduplikációval kapcsolatban említi, - hogy "A.G. Szpirszkin - az absztrakt gondolkodás kialakulásáról értekezve... - utal arra, hogy a gondolkodás és a beszéd korai szakaszában a tulajdonság intenzitásának különböző fokait olyanformán fejezték ki, mint pl. a hawaii nyelvben: ula 'vörös' ule ula 'igen vörös'."
3. Olykor egyik vagy másik mozzanatot - a vizsgálat irányától függően - nyomatékosabban emelik ki a kutatók, de egyaránt felhívják a figyelmet az ismétlések tartalmi, érzelmi, akusztikai funkciójára és ősi voltukra is. Így pl. ZLINSZKY ALADÁR - aki uo. E.GROSSE. Aufänge der Kunst c. művére is hivatkozik - /Érzelemkifejezés a lírában. MStilUt 279-8o/, ZOLNAI GYULA /i.m. 66; 69; 16o/, PAIS DEZSŐ /Mny XLVIII, 153/, KATONA IMRE /Elő-munkálatok a magyar népköltészet stilisztikájához. Nyelvtud.Ért. 83.sz. 243./.
4. Szintagmatizálódás és lexikalizálódás. Szótártani Tanulmányok, 84.
5. 1. hasonlóképpen: A magyar stilisztika vázlate, 14o; A magyar stilisztika útja, 432.
6. KELEMEN, Szempontok az ikerszók vizsgálatához /Mny XXXV, 236.kk./ c. cikkében a nőttön-nő, véges-végig -féle kifejezéseket az ikerszavak közé sorolja, és a következő módon jellemzi az ikerszók és a figura etymologicák közötti különbségeket: "A/ ... az ikerszó tagjai általában szorosan összetartoznak, állandóan egymás mellett állnak, ... a csak igen kivételes esetben választhatók el egymástól, a figura etymologica pedig a közös eredetű szónak lazább kapcsolata. Állhatnak a szók egymás mellett

is, ... de éppen úgy állhatnak egymástól távolabb is, ...
B/ ... az ikerszónál legalább az egyk tag rendszerint csak az ikerszóban létezik, ... a figura etymologicának azonban mindegyik tagja önálló használatban is előfordul ... C/ ... az ikerszó tagjainak a sorrendje általában kötött, ... a figura etymologica tagjainak sorrendje gyakran felcserélhető ... D/ A figura etymologica tagjainak egymáshoz való viszonya felismerhető mondattani viszony ... Az ikerszó tagjainak egymáshoz való viszonya azonban nem tekinthető mondattani viszonynak, mert ugyanazt a mondatrészt a két tag csak együtt fejezi ki, ... e így ... egy mondatrészként fogjuk fel. Viszont a figura etymologica tagjai közt nem érzünk alaktani viszonyt, az ikerszó két tagja között azonban felismerhető alaktani viszony van: a két tag meghatározott viszonya meghatározott alakú és funkciójú származékszót eredményez. A figura etymologica tehát különböző mondatrészek felismerhető viszonya alaktani funkció nélkül, az ikerszó pedig egyetlenegy mondatrészben mint származékszóban jelenlevő közös eredetű elemek felismerhető alaktani viszonya, mondattani viszonyítás nélkül". /245-6/

Noha nem érthetünk egyet a nőttön-nő, véges-végig -félék ikerszók közé sorolásával, s így a figura etymologica fenti meghatározásával sem, mégis azért idéztem hosszasan a fentieket, mert figyelemre méltónak tartom a figura etymologicák két szélső pólusának - az új szavaknak tekinthető nőttön-nő -félék és az alkalmi jellegű töismétlések szerkezetek - jellemzése gyanánt, mivel én éppen a kettő között elhelyezkedő, a köznyelvben állandósult jelenségeket mutató töismétlések alakulatokkal kívánok foglalkozni. Ilyenekre utal lábjegyzetben KELEMEN is: "Az életet él, szépnek-szép -féléket /sici/ csak figura etymologicának tekinthetjük. Az énekek éneke, ezebbnél-ezebb /sici/, ágról-ágra -félék /sici/ is inkább a figura etymologica fogalma alá sorolhatók, de némileg közelednek az ikerszókhoz. /Kiemelés tőlem K.H.Á./ Rendszerint ezek is szorosan összetartozó egységként fordulnak elő, de elég gyakran még ma is megbonthatók a szerkezet jellegének

erősebb megzavarása nélkül". /i.h.246/ A megbontott szerkezetekre bemutatott példák azonban mind a népköltészetből illetve a/régebbi/ irodalomból származnak.

7. 1.: MStilUt 67.
8. Nyr III. 385-90.
9. Az ismétlés módjai, Nyr XLI, 139-41.
10. I.h. 139.
11. Magyar nyelvhelyesség és magyar stílus /Bp.1937/ 14.
12. Vö.: UIb XII, 70.
13. I.h. 244.
14. Nyr LX, 10.
15. Nyr LXI, 12.
16. Vö.: UIb XII, 76.
17. A közölt idézet /TMNy 359/ a nőttön-nő -félék tárgyalásánál említi a fentieket. Mivel FOKOS együtt szól azokról és a határozói igeneves alakokról, nem derül ki világosan, hogy az idézett megjegyzést együttesen vonatkoztatja-e az itt tárgyalt alakulatokra.
18. Vö.: MMNyR I: A szerves szóösszetétel c. fejezetben: A kettőztetés /427-31/.
19. Úgy gondolom, hogy itt a megnevezés nem egészen pontosan fedí a stilisztikai funkciót, bár kétségtelen, hogy a felsorolt példák gyakorító, ismétlődő cselekvésre utalnak, mégis - természetesen az utolsó példa kivételével - erőteljesebbnek vélem a fokozást kifejező szerepüket, s talán ott lehetne alfajként feltüntetni.
20. Bár nem tartozik szorosan vizsgálataim körébe, megemlíteném nek tartom, hogy nézetem szerint csak a ritmusság, lírai hangulat fokozására szolgáló ismétlések /a/ 3/ a kifejezetten alkalmi kapcsolatok; a cselekvés tartósságára és a jelentéstartalom nyomatékoságára utaló kettőzésses szóismétléseket /a/ 1,2/ a kifejezés szempontjából igen közelinek érzem a b/ és c/ pontokba sorolt szóismétlésekhez, bár kétségtelen, hogy a

nézte, nézte és a bizony, bizony -féléknek gyakoribb az alkalmi használata, így pl. a kettőnél többszöri, vagy kötőszóval, közbevetéssel történő ismétlése. Az írók - az AkH -al ellentétben - sokszor alkalmaznak kötőjeles írásmódot, s talán nem alaptalan annak a feltételezése, hogy ezzel folyamatosságot, ismétlődést, fokozást kívánnak nyomatékosabban érzékeltetni. Az igék kettőztetését egyébként PAIS alakulásuk valamint funkciójuk tekintetében is összevethetőnek tartja a nőttön-nő és várva-vár -félékkel, és szintén kötőjeles írást alkalmaz MNy LVII, 272 /. Ezt azért említem, mert az egységesebb szemlélet kialakulása szempontjából ennek a kérdésnek a megvizsgálása sem volna érdektelen.

21. Vö.még: MMNy 160.
22. A példák sorában nem szerepel az alaki tekintetben ide tartozó folyton-folyvást, amelyre ez a megállapítás nem érvényes.
23. MMNyR II, 162-3.
24. MMNyR I, 382.
25. A magyar határozók II, 299.
26. Nyr III, 387.
27. MNy LVII. 273.
28. Nyr LX, 47.
29. I.h. 301-2.
30. Vö.: SIMONYI, i.m. I, 100 ; 353; II, 300;
FOKOS, Nyr LX, 46; 133; PAIS, MNy LVII, 273.
31. Vö.: A magyar stilisztika vázlata 140; MStil.Ut 432;
ZLINSZKY: /kiemelő ismétlés/. Az ismétlés módjai Nyr.
XLI, 141; uő: Stilisztika és verstan, MStil.Ut 162;
ZOLNAI: Nyelv és hangulat, 68; TÜRÖK: / erősítő határozó/
A kiemelő határozó, MNy LXIV, 69; uő.: Lirai igefüggvények
stilisztikája, 20; 87.
32. A fentebbi hivatkozásokon kívül vö.még: MMNy 325.
33. A funkcionális magyar mondattan alapjai, 181-2.
34. Egy megegyező mondatképlet a magyarban. Nyelvtud.Ért.
46.sz.25-6.
35. Vö.: PAIS DEZSŐ: Részletek a határozós összetételek fejzetéből, MNy LVII, 273.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

- A magyar stilisztika útja /Szerk. : Szathmári István, Bp.1961./
- A mai magyar nyelv rendszere 2 I-II /Szerk.: Tompa József Bp. 1970. /
- Balassa József - Simonyi Zsigmond, Tüzetes magyar nyelvten Bp. 1895.
- Balázs János, Szintagmatizálódás és lexikalizálódás /A lexikológia és a lexikográfia elméleti kérdéseihez/ Szótártani tanulmányok, 79-98. /Szerk.: Országh László, Bp. 1966./
- Bencédy József - Fábrián Pál - Rácz Endre - Velcsiov Mártonné, A mai magyar nyelv 2. /Bp. 1971/
- Binder Jenő, A magyar hasonlítás, Nyr XVIII, 292-99.
- Dengi János, Magyar nyelvhelyesség és magyar stílus /Bp. 1937./
- Fábrián Pál- Szathmári István - Terestyéni Ferenc, A magyar stilisztika vázlata, Bp. 1958.
- Fokos Dávid, A "figura etymologica" Nyr LX-LXI, /1931-32/ folytatásokban.
- u.ö. Die etymologischen Figuren der finnisch - ugrischen Sprachen, /Ujb XII/ /1932//70-89/.
- Hadrovics László, A funkcionális magyar mondatan alapjai, Bp. 1969.
- Horpácsi Illés, Egy megszorító értelmű mondatképlet a magyarban, Nyelvtud. Ért. 46.sz. 25-26.
- Katona Imre, Előmunkálatok a magyar népköltészet stilisztikájához, / Nyelvtud.Ért. 83.sz. 243./
- Kellemen József, Szempontok az ikerezők vizsgálatához, MNy XXXV, 236-247.
- Pais Dező, Részletek a határozók összetételek fejezetéből, MNy LVII, /1961/ 266-273.
- P.Thewrewk Emil, Figura etymologica, Nyr III, /1874 / 385-9.
- Simonyi Zsigmond, A magyar határozók, I-II, Bp, 1892.
- Szvorényi József, Magyar ékes szókötés, /Buda, 1846./
- Török Gábor, A kiemelő határozó, MNy LXIV, 69.
- Török Gábor, Liraiigeüggvények stilisztikája, Bp. 1974.
- Zolnai Béla, Szóhangulat és kifejező hangváltozás, /Szeged, 1939/ Acta Universitatis Szegediensis
- Zolnai Béla, Nyelv és hangulat, Bp. 1964.
- Zlinszky Aladár, Az ismétlés módjai, Nyr. XLI, 139-141 /1912/
- Zlinszky Aladár, Stilisztika és verstan, MStil.Ut. 135-213.
- Zlinszky Aladár, Érzelemkifejezés a lírában, MStil.Ut.270-293.

SZAKTÁRGYAK

Soós Károlyné:

Az ásványokról

Millner Tivadar: "Az ásványok színe" című cikkének /Természet Világa 1977. I.szám/ olvasása indított arra, hogy néhány gondolatot írjak az ásványok keletkezéséről, lelőhelyéről és természetesen színéről is. Úgy gondolom jól használhatjuk ezeket a kémia órákon.

Már mindnyájan jártunk a Magyar Nemzeti Múzeum Ásvány- és Kőzettani Kiállításán, és csodálkozva nézeteltűnk mi is a szebbnél-szebb ásványokat.

Kit ne ragadott volna meg Firenzében járva a Ponte Vecchio roskadásig megtelt ékszer üzleteinek kirakatában a csiszolt és a csiszolatlan kristályok, a vörös jaspisok, a kék zafírok, a lila ametisztok vagy a sokféle más drágakő ragyogása.

Hol találjuk az ásványokat?

A földkéreg felső, több kilométer vastag, szilárd részét kőzetek alkotják. A kőzetek ásványokból állnak, melyek hegyek szikláiban, folyók hordalékában, sivatagok homokjában vagy éppen tűzhányó-hegyek üregeiben találhatók.

Az ásványok kristályos szerkezetűek. A kristályt síklapok határolják. A lapok elrendeződése mindig bizonyos szimmetria szerint történik. A kristályok külső szabályos alakja és belső felépítése között szoros kapcsolat van. A kristályt a középpontján áthaladó egy vagy több síkkal két olyan félre oszthatjuk, amelyek egymásnak tükörképei, vagyis azimmetrikusak egymással. A kristályokat szimmetria alapján 32 kristályosztályba soroljuk. A 32 kristályosztály hét kristályrendszerbe tartozik.

- Így ismeretes: I. Szabályos rendszer
II. Hatszöges "-
III. Háromszöges "-
IV. Négyzetes "-
V. Rombos "-
VI. Egyhajlású "-
VII. Háromhajlású "-

A kristálylapok egymást élekben metszik, és az élek csúcsban futnak össze. A lapok, élek, csúcsok együttléve a kristály határoló elemei. Egy bizonyos anyag kristályának meghatározott lapjai és élei által bezárt szög az illető anyagra jellemző, állandó érték. Ez az érték a nyomás és a hőmérséklet hatására is csak keveset változik.

Hogyan keletkeztek az ásványok?

A Föld szilárd kérgé alatt találjuk a magmát. A magma görög szó, tésztát jelent. Ez a szó is arra utal, hogy az izzó olvadék nagyon képlékeny. A magma az idők folyamán lehűl és megszilárdul. A magma a Föld felszíne felé törekedve a kőzetek repedéseibe jut - miközben a mélyből a forróvízes oldatok is feltörnek - és így keletkeznek az arany és ezüst telérek. Ezek a hidrotermális eredetű ásványok. De keletkezhet ásvány más módon is. Például a természetben a földkéreg legfelső részében, néha a felszínen jelenik meg. Vulkáni kitöréskor vagy a vulkáni utóhatás során a földfelszínre törő gázok és gőzök termékeként keletkezik. Elmondhatjuk tehát, hogy az anyag olvadékának lehűlése, túltelített oldatokból való kiválása vagy gőzökből gázokból való kicsapódás révén kerül szilárd, kristályos állapotba. A túlhevült olvadékok /pl. természetes üvegek/ és a víztartalmukat lassan elvesztő kolloidok /pl. opál/ lassan szintén szabályos belső szerkezetet nyernek és az alakatlan állapotból kristályos állapotba mennek át.

A márvány csupa apró, villogó kristályszemecskékből áll. Az egyes szemecskéknél sem helyük, sem idejük nem volt ahhoz, hogy lapokkal körülhatárolt kristályokká fejlődhesse- nek. A hirtelen kristályosodó anyagban a szemecskék egymást akadályozták a növekedésben. Az ilyen, nem kristálylapokkal határolt, csupa egymás mellé szorult kristályszemecskékből álló anyagot kristályosnak mondjuk.

Amennyiben a kristályosodó anyagnak hely és idő áll a rendelkezésre, és a kristályok nem akadályozzák egymást növekedésükben, úgy jól fejlett, sík lapok által határolt kristályok keletkeznek, vagyis az anyag kristályosodott.

A kristályok nagysága téglalapok között mozog. A nagy- ságot a rendelkezésre álló anyagmennyiségen kívül a kristály keletkezésekor uralkodó hőmérséklet, nyomás, az oldat vagy olvadék viszkozitása, a rendelkezésre álló idő és hely hatá- rozza meg. Például a kvarcból mikroszkópi kicsinyesű kris- tályok mellett több tonnás példányokat is ismerünk.

Sokszor találkozunk úgynevezett zárványokkal. A zárvá- nyok azok, a gáz, cseppfolyós vagy szilárd anyagok, amelyeket növekedése közben zárt körül a kristály. A gáz és a folyadék- zárvány fehér színűre, a nagyobb tömegű szilárd zárvány a legkülönbözőbb színűre színezi a gazdaszárványt. Tehát az ásványok általában színesek. Az átlátszó világossárga topáz, a gyémántfényű cinóbervörös prouetit, a nem átlátszó zöld emaragd, a kagylótörésű opál, - amelynél az alapszínből kü- lönböző színű foltok gyakran éles határral, mozaikszerűen vál- nak ki, míg máskor lágyan olvadnak egymásba - a színek és a fények változatos skáláját mutatják.

Színük szerint a tudomány az ásványokat két nagy cso- portra osztja, vannak idiokromás /saját színű/ és allokrómás /idegenszínű/ ásványok.

Idiokromás ásványoknak nevezzük azokat az ásványokat, amelyeknek színe összetételük egyik komponensétől ered. Például a rodokrozit színe rózsaszín. Kémiai összetétele: MnCO_3 /mangánkarbonát/. Ebben az esetben a szép rózsaszín a mangán /II/-ionoktól ered, melyből felépül a kristály.

Allokromás ásványok azok az ásványok, amelyek színe nem a fő komponensétől, hanem az ezek mellett kiemértékben jelenlévő idegen atomoktól származik. Például a korund, az alumíniumoxid színtelen ásvány. Ha azonban a korund kristályrácsába 0,5-2 %-ban krómoxid Cr_2O_3 épül be, a kristály égő vörös színű lesz, és rubinról beszélünk. Azokban az esetekben, amikor a színező anyag annyira finoman elosztott, hogy a színezett ásvány teljesen átlátszó marad, a színező anyagot nem lehet látni benne, dilut színezésről beszélünk. Ilyen a rubin is. Ha^a magában színtelen berillbe $\text{Be}_2\text{Al}_2\text{Si}_6\text{O}_{18}$ /króm/III/-ionok épülnek be, akkor a kristály zöld színű lesz. Ilyenkor a berillt smaragdnak nevezzük. Az allokrómás színt tehát általában az idegen atom ionkörnyezete váltja ki.

Már régen felismerték, hogy egyes ásványok színét az idegen atom vegyértéke is befolyásolja. Például a három vegyértékű vas általában sárgára, barnára színez, míg a két vegyértékű vas világoszöld színt okoz. Ezt láthatjuk az egyébként színtelen szfalerit ZnS esetében is. Ha viszont mindkét ión, vas/III/ és vas/II/ ión együttesen van jelen az ásványban, mély kék színt idéz elő.

Nagyon érdekes az a jelenség, hogy azonos két vegyértékű rézionok adnak zöld színt a malachitnak és kék színt az azuritnak. A vizsgálatok szerint a szomszédos ionok különbözősége a döntő tényező.

Millner Tivadar cikkében rámutat arra, hogy a zafir a kék színű korund-nyomokban sem tartalmaz kobaltot, mint azt korábban hitték. A zafir allokrómás ásvány ugyan, de

A márvány csupa apró, villogó kristályszemecskékből áll. Az egyes szemecskéknak sem helyük, sem idejük nem volt ahhoz, hogy lapokkal körülhatárolt kristályokká fejlődheessenek. A hirtelen kristályosodó anyagban a szemecskék egymást akadályozták a növekedésben. Az ilyen, nem kristálylapokkal határolt, csupa egymás mellé szorult kristályszemecskékből álló anyagot kristályosnak mondjuk.

Amennyiben a kristályosodó anyagnak hely és idő áll a rendelkezésére, és a kristályok nem akadályozzák egymást növekedésükben, úgy jól fejlett, sík lapok által határolt kristályok keletkeznek, vagyis az anyag kristályosodott.

A kristályok nagysága tág határok között mozog. A nagyságot a rendelkezésre álló anyagmennyiségen kívül a kristály keletkezésekor uralkodó hőmérséklet, nyomás, az oldat vagy olvadék viszkozitása, a rendelkezésre álló idő és hely határozza meg. Például a kvarcból mikroszkópi kicsinységű kristályok mellett több tonnás példányokat is ismerünk.

Sokszor találkozunk úgynevezett zárványokkal. A zárványok azok, a gáz, cseppfolyós vagy szilárd anyagok, amelyeket növekedése közben zárt körül a kristály. A gáz és a folyadék-zárvány fehér színűre, a nagyobb tömegű szilárd zárvány a legkülönbözőbb színűre színezi a gazdaszárványt. Tehát az ásványok általában színesek. Az átlátszó világossárga topáz, a gyémántfényű cinóbervörös prouetit, a nem átlátszó zöld emerald, a kagylótörésű opál, - amelynél az alapszínből különböző színű foltok gyakran éles határral, mozaikszerűen válnak ki, míg máskor lágyan olvadnak egymásba - a színek és a fények változatos skáláját mutatják.

Színük szerint a tudomány az ásványokat két nagy csoportra osztja, vannak idiokromás /saját színű/ és allokromás /idegenszínű/ ásványok.

Idiokromás ásványoknak nevezzük azokat az ásványokat, amelyeknek színe összetételük egyik komponensétől ered. Például a rodokrozit színe rózsaszín. Kémiai összetétele: MnCO_3 /mangánkarbonát/. Ebben az esetben a szép rózsaszín a mangán /II/-ionoktól ered, melyből felépül a kristály.

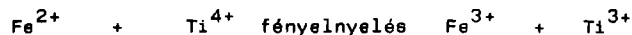
Allokromás ásványok azok az ásványok, amelyek színe nem a fő komponensétől, hanem az ezek mellett kiemértékben jelenlévő idegen atomoktól származik. Például a korund, az alumíniumoxid szintelen ásvány. Ha azonban a korund kristályrácsába 0,5-2 %-ban krómoxid Cr_2O_3 épül be, a kristály égő vörös színű lesz, és rubinról beszélünk. Azokban az esetekben, amikor a színező anyag annyira finoman elosztott, hogy a színezett ásvány teljesen átlátszó marad, a színező anyagot nem lehet látni benne, dilut színezésről beszélünk. Ilyen a rubin is. Ha^a magában szintelen berillbe $\text{Be}_2\text{Al}_2\text{Si}_6\text{O}_{18}$ /króm/III/-ionok épülnek be, akkor a kristály zöld színű lesz. Ilyenkor a berillt smaragdnek nevezzük. Az allokrómás színt tehát általában az idegen atom ionkörnyezete váltja ki.

Már régen felismerték, hogy egyes ásványok színét az idegen atom vegyértéke is befolyásolja. Például a három vegyértékű vas általában sárgára, barnára színez, míg a két vegyértékű vas világoszöld színt okoz. Ezt láthatjuk az egyébként szintelen szفالerit ZnS esetében is. Ha viszont mindkét ion, vas/III/ és vas/II/ ion együttesen van jelen az ásványban, mély kék színt idéz elő.

Nagyon érdekes az a jelenség, hogy azonos két vegyértékű rézionok adnak zöld színt a malachitnak és kék színt az azuritnak. A vizsgálatok szerint a szomszédos ionok különbözősége a döntő tényező.

Millner Tivadar cikkében rámutat arra, hogy a zafir a kék színű korund-nyomokban sem tartalmaz kobaltot, mint azt korábban hitték. A zafir allokrómás ásvány ugyan, de

színét nem egyetlen atomfajtától nyeri. Az allokromás ásványok színt okozó idegen atomjai elnyelik az ásványon áthaladó fehér fényből a színek egy részét, és így mi az ásványt az átbocsátott maradék színben látjuk. Erre olyan idegen atomok képesek, amelyeknek atommagja körül magános /páratlan/ elektronok vannak, ugyanis csak ezek tudják a látható fényt elnyelni. Az Al_2O_3 összetételű szintelen korundban sem az aluminium ionoknak, sem az oxigén ionoknak nincs magános elektronjuk. Azonban kristályrácsában néhol egy-egy aluminium iont egy-egy titán/IV/-ion és egy-egy vas/II/-ion vált fel. A titán/IV/-ionban nincs magános elektron, ezért fényelnyelést nem végezhet. A vas/II/-ionban viszont négy magános elektron van. /Ezek nyelik el a fényt./ Fényelnyeléskor a vas/II/-ion magános elektronjaiból egyet átad a titán/IV/-ionnak, ezáltal a vas/II/-ionból vas/III/-ion, a titán/IV/-ionból pedig titán/III/-ion lesz.

Ez a folyamat a zafírban olyan színek elnyelése révén jön létre, ami által az átbocsátott fényt kéknek látjuk.

A fluorit ásvány néha sárga, néha zöld vagy lila. A fluorit ásvány CaF_2 kalciumból és fluorionokból áll. Néhol a kristályrácsban egy-egy fluorion hiányzik. Ennek helyét egy magános elektron tölti ki. Ezt a helyet, illetve ezt a képződményt nevezzük F-centrumnak a német Farbzentren szó szimbólumaként. A magános elektron itt ugyanolyan helyzetben van, mint az előbb tárgyalt ionoknál a fehér fényből megszabott színű fényt tud elnyelni, színt adva ezzel egy-egy ásványnak. A fluorit ásványban többféle színcentrum fordul elő.

Más esetekben a természetes radioaktív gamma sugárzás olyan rácehibákat idéz elő a kristályban, amely lila maradékszínt okozó fényelnyelésre képes, mint például az ametiszt esetében.

Nagyon érdekes, hogy az ásványtan már száz évvel ezelőtt azt állította, hogy a nemesopálok színe nem az idegen anyagoktól származik. Az újabb vizsgálatok bizonyították, hogy a nemesopálok színét a diffrakció, a fény-szórás jelensége idézi elő. Sanders ausztráliai kutató szerint: ha fehér fény olyan részecskék szabályos sorait tartalmazó párhuzamos rétegeinek csoportját éri, amelyben a részecskék távolsága a fény hullámhosszához esik közel, és amely elrendezésben minden részecske minden irányban szórja a fényt, akkor tisztán jelennek meg a fehér fény összetevői egymás mellett : a vörös, narancs, sárga, zöld, kék, indigó és ibolya színek.

Még sok érdekes törvényszerűségről számol be Millner cikke az ásványok színével kapcsolatban, melyből csak néhányat ragadtam ki, amelyet a kémia órákon felhasználhatunk.

Az ásványok természetét ismertető rövid cikkemmel arra szerettem volna kortársaim figyelmét felhívni, hogy hallgatóikkal múzeumi sétáik során iktassák programjukba a Magyar Nemzeti Múzeum Ásvány és Kőzettani Kiállítását is.

Dr.Sztankó István - Osváth Gábor:

Konferencia Szófiában az előkészítő
intézetek tankönyveiről

A Tudományos-Technikai Fejlesztési és Felsőoktatási Bizottság és a Külföldi Diákok Nasszer Intézete 1977. június 1-4 között Szófiában tudományos konferenciát rendezett, az előkészítő intézetek készülő tankönyveinek problémáiról.

A konferencia 3 munkanapból állt. Mindhárom munkanap egy-egy referátumot tartalmazott, ezt 15-20 perces korreferátumok illetve hozzászólások követték. A konferencia számunkra is fontos főbb gondolatait szeretnénk ismertetni.

K. DIMCSEV: A külföldiek számára készülő bolgár nyelvkönyvek elméleti problémája című előadásban felhívta a figyelmet arra, hogy nyelvkönyvek írásánál a hangsúly ne a nyelvi rendszer leírásán, hanem a rendszer funkcionáltságának a bemutatásán legyen. A nyelvoktatás funkcionális jellegének emelését fontos feladatnak tartja, ezzel kapcsolatban fontos, hogy a modern tankönyv nem csupán információk tárháza, hanem az egyéni tanulás vezérfonala is.

A kommunikatív jelleg mint módszertani elv az oktatási folyamat és a tankönyv elé nagy követelményeket állít. A beszéd, a szóbeli közlés szituatív jellegű, a szituációs eszközök nagy része pedig hiányzik a tanteremből. A jó tankönyvnek ezen a téren újat kell nyújtania.

A beszéd folyamatban a fonetikai, grammatikai, lexikai sík egyidőben jelentkezik, egymással szoros kölcsönhatásban, szerves egészet képezve. Mindegyik oldal fejlesztése fontos feladat, hiszen az egyik fejlesztésében elért eredmények a többi fejlődésére is hatnak.

Végezetül megállapította, hogy jelenleg a bolgár nyelvi tankönyvekben nem vehető figyelembe a hallgató anyanyelve. Feltétlenül kell azonban a tanárok számára olyan módszertani

segédanyagokat készíteni, amelyek a kontrasztivitás szempontjait figyelembe veszik.

Az előadás abból a szempontból érdemel figyelmet, hogy számos ponton igazolja a NEI-ben készült új magyar nyelv-könyv módszertani elveit.

L.TARASZOVA /Moszkva, Lumumba Egyetem/ A műszaki szakirányú hallgatók új szöveggyűjteménye összeállításakor érvényesülő tudományos-módszertani alapelvekről beszélt. Meghatározta a tudományos nyelv legfontosabb jellemzőit: A/ nincs cselekvő személy, csak cselekvés, B/ a kifejtés módja rendkívül logikus, C/ pontosság, egyértelműség, D/ a tárgyalás sűrítettsége. Végül orosz nyelvi anyagon elemezte ezeket a jellemzőket, és levonta az ezekből adódó legfontosabb módszertani következtetéseket a segédkönyv nyelvi anyagának összeállítása számára.

KIRJAKOVA /Nasszer Intézet, Szófia/ A nyelvtani anyag felépítése a külföldiek számára készülő tankönyvekben című korreferátumában szembeszállt azokkal az "előítéletekkel", amelyek szerint bizonyos igék csak bizonyos leckékben szerepelhetnek; megállapította, hogy ez számos ponton gátolja a hallgató természetes közlésvágyának realizálását.

Ez a korreferátum is igazolja a NEI új nyelvkönyvét, amelyre a nyelvtani anyag gyakorlatibb jellegű csoportosítása a jellemző.

VELINOVA /Szófia/ A lexika mennyiségi kutatása a külföldiek számára készülő nyelvkönyvekben című korreferátumában elsősorban a szaknyelvet vizsgálta. Megállapította, hogy a szaknyelvi minimum az előkészítő intézetben 2000 szót tartalmaz. 251 szó közös, gyakoriságuk is hasonló biológiában, matematikában, fizikában, kémiában. E szavak 50 %-a az egyes szaktárgyak alaplexikájához tartozik. A biológiát nem számítva a matematika, fizika és kémia esetében 82 szó gyakorisága a legnagyobb. Ezek legnagyobb része matematikai eredetű /szög, párhuzamos, stb./.

A korreferátum tanulságos abból a szempontból a számonkérő, hogy a szaknyelv mennyiségi és minőségi kutatása terén milyen módszerekkel dolgozhatnánk. Nyilvánvaló az is, hogy az új II. ciklusra szóló nyelvkönyv megírását alapos frekvenciavizsgálatnak kell megelőznie.

BAJRAMOVA-SZTOJANOVA /Szófia/ Tankönyvíró és gyakorló tanár együttműködése című korreferátuma megállapítja, hogy nem mindig van összhang a szerzők és a csoportban tanító tanárok között. A szerző univerzális tankönyvet, a tanár aktuális /csoportjára lebontott/ tankönyvet akar. Olyan tankönyvet kell készíteni, amely a két kívánalmat egyesíti. A továbbiakban megállapította, hogy az audiovizuális, audio-lingualis, tradicionális módszer egyikét sem szabad abszolutizálni, mindig a tankönyvszakasznak, tanítási egységnek leginkább megfelelő módszert kell kiválasztani.

P.PATEV /Szófia/ Idegen nyelvi intenzív tankönyvek felépítése és struktúrája című előadásában megállapítja, hogy az ilyen jellegű tankönyvnek fonetikai, lexikai, grammatikai minimumot kell tartalmaznia, amely elegendő alap a beszéd-készség kialakítására, fejlesztésére. Az alapvető kommunikatív tevékenységformákat /megértés, beszéd, olvasás, írás, fordítás/ gyakorlatok rendszerén keresztül alakítják ki; ezeknek a gyakorlatoknak a nyelvi anyag /lexika, grammatika/ mellett kiemelt jelentőségük van. Az úgynevezett tájékoztató anyag /szöveget, tollbamondás, párbeszéd, mesék stb./ egészítik ki a tankönyvet.

Módszertani szempontból a leghatékonyabb egy olyan tankönyv-komplexum lenne, amelyet kontrasztív alapon dolgoznának ki. A tankönyv mellé készülő segédanyagok célja az idegen nyelvi kommunikatív tevékenységformák fejlesztése lenne. Megállapítja, hogy ilyen komplex anyag készítése szerzői kollektívák, munkacsoportok megszervezését követeli.

RENATA KÜHNE /Herder Intézet/ A tudatosság szerepével

foglalkozott a nyelvoktatásban. A lexikai anyag kezelésénél - véleménye szerint főleg bölcsészcsoporthoz - ennek a szempontnak nagyobb szerepet kell kapnia. Olyan szókincsbővítő gyakorlatokat hozott fel példának, amelyek a diákok önálló, tudatos kutatómunkáját igénylik /különböző egynyelvű szótárak használata segítségével/.

Egy ilyen gyakorlatsort kaptunk a szerzőtől.

Dr.L.KAISER /Herder Intézet/ Korreferátumában az előkészítő hallgatók kémia tankönyve összeállítását megelőző kontrasztív kutatásokkal foglalkozott. A téma rendszeres, alapos feldolgozását nyújtotta; a szerzőtől kapott példányt hasznos lenne publikálni az Intézet Szemlében.

K.ZLATEV /Szófia/ Referátumában a szaktárgyi tankönyvek sajátosságaival foglalkozott. Szerinte elsődleges a szakterminológia megtanítása és a szaktárgyi hiányosságok részbeni pótlása. Itt tulajdonképpen az egyetemi felvételi vizsga anyagát kell adni.

Megállapította, hogy ezek a tankönyvek nem kell, hogy minden középiskolás tananyagot tartalmazzanak, ugyanakkor sűrítetten minden lényeges terminológiát és definíciót ismertetniük kell. Megfogalmazása szerint az előkészítő tankönyvek valahol a középiskolás tankönyv és az adott tudománnyal foglalkozó kézikönyv között kell, hogy helyet foglaljanak. A anyag tárgyalását alacsonyabb szinten kell kezdeni, mint a középiskolákban, de év végére azt a szintet el kell érni.

Nagyon lényeges, hogy ezek a könyvek igazodjanak a szókinchez, legyenek világosak, egyszerűek és gondolkodásra nevelők. A nyelvoktatás szaktárgyi szövegei kiegészítik a tankönyveket.

Nekünk is a fenti elveket figyelembevétel kell szaktárgyi jegyzeteinket elkészíteni.

Az országismereti tankönyvvel foglalkozó referátumok és hozzászólások hangsúlyozták, hogy csak azt kell a tantárgy keretén belül megismertetni a külföldi hallgatókkal, amit egy átlag polgárnak tudnia kell az ország földrajzáról, történelméről, társadalmáról és kultúrájáról stb. Itt nagyon lényeges, hogy a tankönyv érdekesen élményszerű legyen és az értelem mellett az érzelemre is hasson. E tantárgy illetve tankönyvön belül bizonyos világnézeti alapozást is adni kell. Lényeges más tankönyvekkel való egyeztetése és az átfedések kiszűrése. Minden tankönyvnél, de itt különösen fontos, a tartalom és forma összhangjának megteremtése.

Ezeket a szempontokat véleményünk szerint nálunk is a Magyarország című tankönyv készítésénél célszerű szem előtt tartani.

MITEV rektor /Szófia/ Összefoglalásában megállapította, hogy a konferencia eredményes és hasznos volt, hiszen a világon minden most kiadott könyv fele tankönyv. A tudományos technikai forradalom, az emberek gondolkodásának formálása, a tananyag gyors elsajátításának igénye, új és egyre jobb tankönyveket /jegyzeteket/igényel. A tankönyvek készítésénél figyelembe veendő legfontosabb szempontok: a szemléletesség, érthetőség, gyors elsajátíthatóság, és speciális jelleg.

Az előkészítők intenzív nyelvi és szaktárgyi oktatása alapvetően új típusú tankönyveket igényel. Aláhúzta, hogy az új tankönyvek összeállításánál feltétlenül támaszkodni kell a baráti országok előkészítő intézeteinek tapasztalataira.

A tankönyvekhez szorosan kapcsolódnak az audio-vizuális segédeszközök és a módszertani segédkönyvek.

Megállapította, hogy a tankönyveknél nagyon fontos a külalak is, ezért azokat nyomdatechnikailag tetszetősen kell

megjelentetni. Sokszorosítással legfeljebb csak a tervezeteket szabad kiadni.

A NEI új magyar nyelvkönyvéről szóló hozzászólásunk kedvező visszhangja /8-10 kérdés a felszólalás után / azt a meggyőződésünket erősítette, hogy az új nyelvkönyv felépítésében modern elveket követ. A konferencia számos elméleti megállapítása a NEI új nyelvkönyvében már gyakorlat, valóság. Számos kérdező a felhasználás gyakorlati tapasztalatairól érdeklődött, ezekre a kérdésekre az ismert okok miatt sajnos még nem tudtunk válaszolni.

A konferencia felhívta a figyelmünket arra, hogy a II. félév magyar nyelvkönyveinek megírását alapos kutatómunkának kell megelőznie. A szaknyelv kutatására az eddigieknél nagyobb figyelmet kell fordítanunk, ezen a téren a magyartanárok és szaktanárok eddig is meglevő hasznos együttműködését magasabb, szervezettebb szintre kell emelni.

A fontosabb előadások anyaga /bolgár nyelven /a könyvtárban megtalálható. A házigazdák a konferencia egész anyagát kiadják, és részünkre elküldik.

V I T A

G I A Y Béla:

Új tantárgy a NEI oktatási-nevelési
rendszerében

- a "Magyarország" oktatása elé -

Az elképzelések szerint az 1977/78-as tanév II. félévében új, önálló tantárgy oktatása kezdődik meg az Intézetben. A "Magyarország" nevű országismereti tantárgyat heti 2 órában minden csoport tanulni fogja. Az országismeret bevezetésének fő célja az, hogy hallgatóinknak alapismereteket nyújtsunk Magyarország földrajzáról, történelméről, politikai és társadalmi rendszeréről, gazdasági életéről, és kultúrájáról. A "Magyarország" oktatásától azt várjuk, hogy tovább emelkedjen az Intézetben az ideológiai-politikai nevelőmunka hatékonysága, meggyorsuljon illetve elmélyüljön a hallgatók hazánkhoz történő alkalmazkodásának folyamata. Az ismereteket hordozó társadalmi-politikai szakszókincs elsajátítása pedig minden bizonnyal meg fogja könnyíteni hallgatóinknak a társadalomtudományi tárgyak tanulását az egyetemeken.

Úgy gondoljuk, hogy az országismeret oktatása létező igényt és szükségletet elégít ki. Egyrészt megszűnteti a spontaneitást a Magyarországgal kapcsolatos ismeretek közlésében, másrészt tartalmas lehetőségeket kínál a hallgatók autentikus informálásához, világnézeti orientálásához, szocialista szellemű neveléséhez.

Az új tantárgy anyagát a kísérleti jegyzet tartalmazza. A tananyaggal kapcsolatos munkálatokat, amelyek az elképzelések kidolgozásától kezdve a tantárgyi program kialakításán keresztül a jegyzet megírásáig tartottak, a Nevelési Bizottság karolta fel. A fent felsorolt munkák elvégzésére a Bizottság tagjaiból munkacsoport alakult.

A jegyzet megírásánál sokféle szempontot kellett figyelembe venni. Néhány példa a fentiek érzékeltetésére: az évi 40 órás órakeret és az anyag kiválasztásának egyeztetése, a szakirány szerinti differenciáltság, az eltérő előképzettség, nyelvi szint és érdeklődés, valamint a tananyag összehangolása stb. A rendelkezésre álló rövid idő, a tapasztalatok hiánya, a különböző technikai nehézségek miatt a felmerülő problémáknak csak egy részét tudtuk megoldani a jegyzet első formájában, és elképzelésinket nem tudtuk maradéktalanul megvalósítani. Arra törekedtünk, hogy a jegyzet anyaga alapismereteket tartalmazó szinten maradjon. Az ismeretek autonóm rendszere, belső logikája és a redukció igény azonban sokszor feloldhatatlannak tűnő ellentmondások elé állítottak bennünket. A lényeges és lényegtelen, a fontos és a már elhagyható határvonalát speciális tapasztalatok hiányában sokszor nagyon nehéz volt megvonni. A különböző szocialista országok előkészítő fakultásain már korábban bevezetett országismereti tananyagok és oktatási tapasztalatok tanulmányozása egyrészt támpontot nyújtott az elinduláshoz, másrészt viszont abban az elhatározásunkban erősített meg bennünket, hogy igyekezzünk megtalálni a mi sajátosságainknak és szükségleteinknek legjobban megfelelő tananyagot, feldolgozási módszert és hangvételt. A tananyaggal kapcsolatos sokféle tartalmi elvárásnak többek között úgy igyekeztünk eleget tenni, hogy az anyag kiválasztásban meglehetősen "széles terítést" alkalmaztunk. Ez az eljárás széleskörű lehetőséget biztosít a tanárnak, hogy azt "emelje ki" az anyagból, ami az adott csoport szakirányának, érdeklődésének,

nyelvi szintjének legjobban megfelel. Az oktatás érdekei más oldalról viszont azt követelték meg, hogy a mindenki számára kötelező törzsanyag és a kiegészítő anyag világosan elhatárolódjanak egymástól.

A szövegek megírásánál figyelembe vettük a hallgatók által az I. ciklus végére elért nyelvi tudásszintet, és a nyelvileg új információt lexikai szintre igyekeztünk redukálni. /A szövegekben az informatív jelleg a domináns tényező./

A jegyzet a következő témákkal foglalkozik: földrajzi anyaga a környezetismereti tudnivalókat, Magyarország földrajzi helyzetének jellemzőit tartalmazza. A történelmi részben az eseménytörténeti jelleg dominál. Emellett a magyar történelem kiemelkedő személyiségeinek tevékenységét is ismertetjük. A harmadik nagy tematikus egységben Magyarország politikai rendszerének sajátosságai, a szocialista társadalmi berendezkedés fő vonásai szerepelnek. A "Magyarország gazdasága" című részben a szocialista termelési módról, az ország gazdasági helyzetének kérdéseiről van szó. A kultúra és művelődés fő áramlataival, kiemelkedő alkotóival, a szocialista fejlődés kulturális eredményeivel a befejező rész foglalkozik. A jegyzetet kiegészítik a történeti áttekintés és irodalomjegyzék.

A jegyzetben fontos szerepe van a szemléltetőanyagoknak, képeknek, ábráknak, táblázatoknak, ezt jelzi a szöveg és a képanyag kb. 4:1 megoszlási aránya is.

Az elmúlt tanév II. félévében került sor 6 csoportban a jegyzet kísérleti oktatására. Az első tapasztalatok azt mutatják, hogy a hallgatók szívesen fogadták az új tantárgy és a jegyzet megjelenését. Az órákon érdeklődés és nagyfokú aktivitás volt tapasztalható. A kísérleti okta-

tás során sok tapasztalatot szereztünk a jegyzet kipróbálásával, az anyagfeldolgozás lehetséges módszereivel kapcsolatban. Felszínre kerültek a kísérleti jegyzet gyenge pontjai, a kisebb-nagyobb belső aránytalanságok, a megfogalmazási illetve a szemléletbeli problémák. Ezeknek a tisztázása és kijavítása remélhetőleg a jegyzet átdolgozása során meg fog történni.

A hallgatók sokirányú ismereteikről a "Magyarország" vetélkedőn is tanúbizonyságot tettek. A vetélkedőn szerzett tapasztalatok is azt bizonyították, hogy az országismeret oktatása során minden rendelkezésünkre álló pedagógiai eszközzel az élményszerűségekre kell törekedni. A kirándulások, városnézések, múzeumlátogatások, gyárlátogatások tapasztalatait be kell építeni az oktatás menetébe. Az órákon sok lehetőséget kell biztosítani a hallgatók véleményének, állásfoglalásainak megismerésére és formálására. A tananyag személyhez szóló jellege az órának oldott hangvételt kell, hogy kölcsönözzön. Úgy érezzük, ki kell használni minden lehetőséget a politikus célzatú összevetésekre, ugyanakkor kerülni kell a semmitmondó, vagy történelmietlen párhuzamokat. Az egyes kérdések tárgyalása csak kellő objektivitás, a tényekhez való ragaszkodás mellett képzelhető el.

Véleményünk szerint az ismeretek tételes számonkérése sok esetben többet ártana, mint használna. A következő tanév feladata lesz a széleskörű tapasztalatok elemzésével az ellenőrzés és számonkérés, a "Magyarország" anyaggal való rendszeres foglalkozás munkaformáinak kialakítása.

A "Magyarország" oktatása új feladatot jelent a tárgyat tanító tanároknak. A nehézséget a felkészülésben, nem a tanítandó ismeretekben való tájékozódás jelentheti

elsősorban, hanem az ismeretátadás módja. A megoldás - akár csak a nyelvoktatásban - valószínűleg az alkalmazott módszerek és eljárások változatosságában, a szemléletességre való törekvésben rejlik.

A "Magyarország" bevezetésével kapcsolatban számos kérdés vár még tisztázásra. Ezek mielőbbi és hatékony megoldására, majd elkötelezett, színvonalas tanári munkára van szükség ahhoz, hogy az országismereti tárgy a NEI oktatás-nevelési rendszerének integráns részévé váljék.

T Á J É K O Z Ó D Á S

Szabó János:

A XX. Országos Fizikatanári

Ankét

1977. április 6-8.

Szolnok

I.

Program és téma

Ebben az évben Szolnok volt a színhelye az Országos Fizikatanári Ankétnek, amelyet az EÖTVÖS LÓRÁND FIZIKAI TÁRSULAT szervezett. Intézetünkben heten, az egész országból összesen 550-en vettek részt a rendezvényen.

Az előadások egy közös téma köré csoportosultak: Valamennyi a fénnyről, a fénnel kapcsolatos jelenségekről, eszközökről szólt.

Az első nap délutánján nyitották meg az eszközkiallítást és a kísérleti bemutatót. A következő napon került sor a FÓRUM-okra, külön a szakmunkásképző iskolákban, gimnáziumokban és szakközépiskolákban tanítók részére. Az előadások délelőttönként hangzottak el.

A rendezéssel és tájékoztatással a résztvevők elégedettek voltak.

II.

A fontosabb előadások ismertetése

Az ankét kiemelkedő eseménye volt Marx György: Az elektromágneses anyag és Károlyházi Frigyes: Fotonok és koherencia című előadása.

Marx György előadása nagy hatással volt mindannyiunkra. Az anyagról alkotott felfogásunkat bővítette, ugyanis az emberek tudatában erősen különbözik a kézzelfogható anyag és

az elektromágneses mező fogalma. Annyira, hogy többen megpróbálták a mezőt is valahogy beleprésselni a makroszkópikus testek világába.

Az előadásban említett anyagfelfogásban éppen az ellenkezője történt! Ebben pl. az - eddig véges nyugalmi tömegűnek tekintett - elektront elektromágneses mező összesűrűsödésének fogjuk fel, nulla tömeggel! E felfogással a kvantummechanikai jelenségek egész sora meglepően jól magyarázható. Az elektronspin is - melynek tanítása sok gondot okoz a tanároknak - "egyszerűen" tárgyalható ezzel a felfogással. Az erős kölcsönhatást azonban ezzel az elmélettel sem lehet leírni.

Károlyházi Frigyes a tőle megszokott, egyéni stílusában többek között a koherencia feltételéről beszélt. Ezzel kapcsolatban egy igen érdekes módszer lényegét magyarázta el, amely pl. csillagok átmérőjének meghatározására alkalmas. A fotonok detektálásával kapcsolatban pedig a csillagok irányának pontos meghatározására említett szellemes eljárást.

Az előadás utolsó részében fotonok elnyeléséről és kibocsátásáról volt szó. Az előadó kifejtette, hogy a kvantummechanikai jelenségeket csak bonyolult matematikai leírással lehet precízen magyarázni. A tanár ezeket a jelenségeket csak "sok ellentmondó hétköznapi képpel" tudja körülbombázni. Ennek oka az, hogy az ember szemlélete a "szegény" makroszkópikus környezetben alakult ki.

A fiatal fizikusok előadásai közül kiemelkedett Tasnádi Péter: Fermat-elv és Sükösd Csaba: A lézer alapjairól egyszerűen című előadása.

Tasnádi Péter előadása a geometriai optikát a hullámoptikával összekapcsoló Fermat-elvről szólt. Az előadó néhány ötletes példán keresztül mutatta meg, hogyan vezethetők le egyszerűen a Fermat-elvből a geometriai optika törvényei.

Sükösd Csaba előadása a címéhez hűen tárgyalta egy modern eszköz, a lézer működését. Az előadásban hallottunk a lézer tulajdonságairól, a különböző típusú lézerekről, felhasználási területeiről. A kísérleti bemutatón működés közben is megtekinthettük a lézert.

III.

Összegezés - javaslatok

Az előadások a NEI-ben tanító fizikatanárok számára is érdekesek és szakmai szempontból hasznosak voltak, ugyanis Intézetünk fizika tananyagának a fénytan is része, és Tasnádi Péter előadása a Fermat-elvről enne tanításához kínál új módszertani lehetőséget. A lézerről is beszélni érdemes lenne jobb csoportjainkban. Sükösd Csaba előadása ehhez nagy segítséget adhat.

A fizikaórák sava-borsa a kísérlet. Kísérletezésre a NEI-ben sajnos elég kevés idő jut a tananyag mennyisége és az idő rövideége miatt. Mégis külön örömet jelentett számunkra az eszközkiállítás és a kísérleti bemutató. Mindkettőn számos új, könnyen elkészíthető eszközt és egyszerűen beállítható kísérletet láttunk. Ezek között sok olyan eszköz található, amelyet érdemes lenne a NEI-ben alkalmazni, ezért elhatároztuk, hogy néhányat megpróbálunk házilag előállítani.

Nem lebecsülendő értéke az évenként megrendezett ankétának, hogy lehetőséget nyújt arra, hogy az ország különböző részében tanítók kicserélhetik tapasztalataikat, illetékesek előtt elmondhatják véleményüket, szakmai és módszertani kérdésekről vitatkozhatnak.

Mindnyájunk örömeire szolgált, hogy megismerkedhettünk az egyeséges, jó fizikaoktatásért küzdő lelkes fizikusokkal és fizikatanárokkal, tapasztalatokat gyűjthettünk, bővíthettük ismereteinket, szakmai és módszertani téren egyaránt.

Szabó Zoltán:

Új könyvek és folyóiratcikkek
/nyelvészet/

829. VAN BUREN, Paul: Semantics and Language Teaching. = ECAL Vol II. Papers in Applied Linguistics 122-155 p. /7257/.
- Szemantika és nyelvtanítás --- nyelvtanítás elm.
830. BAKOS József: A "Tanári beszéd" nyelvi formálása. = 1967. 1. 54-72.p. --- beszéd, tanári
831. BAKOS József: A "tanári beszéd" hangalakja. = 1967. 2. 161-171.p. --- beszéd, tanári
832. BAN Ervin: An Introductory Phonetic Lesson. = Audio-Visual Language Journal. XIII. 1975.1.19-22.p. --- Bemutató fonetika-óra --- nyelvtanítás, fonetika
833. BRAINE, M.D.S.: On what might constitute learnable phonology. = Language. 50. 1974. 2. 270-299.p. --- Mi alkotja a megtanulható fonológiát? --- fonológia, nyelvtanítás
834. BRIEST, Wolfgang: Kann man Verständlichkeit messen? = ZPhSK. 27. 1974. 6. 543-563.p. --- Lehet-e az érthetőséget mérni? --- beszédértés
835. COHEN, Jonathan L.: Speech Acts. = Current Trends in Linguistics. 12. 173-210.p. --- Beszédektus.
836. FRY, D.B.: Phonetics in the Twentieth Century. = Current Trends in Linguistics. 12/1. 6977. 2201-2240.p. --- Fonetika a huszadik században. --- fonetika.
837. HIRST, D.J.: Intonation and Context. = Linguistics. 141-5-16.p. Intonáció és kontextus.
838. HORVÁTH Miklós: Az idegen nyelvű beszéd hallás utáni megértése. = Idegen Nyelvek Tan. 10. 1967.6. 170-174.p. --- nyelvtanítás - módszertan, beszédértés.
839. JÁSZÓ Anna: Megjegyzések a kiejtés tanításához. = Nyr. 100. 1976. 3. 316-319. --- kiejtés
840. LUSENSKY H. : Zum Einsatz von Bildergeschichten bei der Weiterentwicklung der Gesprächsfähigkeit. = Deutsch als Fremdsprache. 12. 1975. 2. 107-111.p. --- A képes történetek alkalmazása a beszédkézség fejlesztésében. --- nyelvtanítás beszédkézség, képtörténet.
841. RENARD, R.: Sur la progression en phonétique. = Études de Linguistique Appliquée. 1974. 16. 60-67.p. --- A finetikai fejlődésről. --- fonetikai kutatás.

842. SOÓS Istvánné - TÜRÖK Gábor: A beszédhang-megkülönböztető képesség és készség kérdésköréhez. = Nyr. 100. 1976. 3. 309-315. --- beszédfonetika
843. STUDDERT-KENNEDY, Michael: The Perception of Speech. = Current Trends in Linguistics. 12 /1. 2349-2386.p. 6977. --- A beszéd érzékelése. --- beszédértés
844. TARONE, Elaine: Speech Perception in Second Language Acquisition: A Suggested Model. = Language Learning. 1974.2.223-234. p. --- Beszédértés a második nyelv tanulásánál. --- Beszédértés
845. BRESSON, D.: Pour un développement systématique et autonome de la compréhension orale d'une langue étrangère. = Études de Linguistique Appliquée. 1974. 16. 73-82.p. --- Egy idegen nyelv orális megértésének autonom és szisztematikus fejlesztéséért. --- orális nyelvtanítás.
846. BALLISON, R.: Pour une méthodologie de l'enseignement du sens étranger. = Études de Linguistique appliquée. 1973.11.87-125.p. A külföldieknek szánt oktatás módszertanáért. --- nyelvtanítási módszertan
847. GLÜCKNER Heinrich: Die Ausserungsform als wesentliche Grundlage für die Bestimmung des Übungsgeschehens zur Entwicklung der Gesprächsfähigkeit. = Deutsch als Fremdsprache 11. 1974. 4. 202-208.p. --- A kijelentésforma mint a gyakorlatfolyamatok meghatározásának fontos alapja a beszéd-készség fejlesztése területén. --- nyelvtanítás, módszertan
848. GRIMM, H-J.: Zur Bedeutung des sprachlichen Kontextes für den lexikalisch-semanticchen Bau dialogischer Äußerungen. = Deutsch als Fremdsprachen. 13. 1976. 3. 159-165. --- A párbeszéd lexikai-szemantikai felépítésében a nyelvi kontextus jelentősége. --- párbeszéd.
849. HAMMARBERG, B: The Insufficiency of Error Analysis. = IRAL. XII. 1974. 3. 185-192.p. --- A hibaelemzés elégtelensége. --- hibaelemzés.
850. HEGEDÜS Etelka: Möglichkeiten der situativen Bindung von Übungen. = Fremdsprachenunterricht. 18. 1974. 11. 541-544.p. --- A gyakorlatok szituációhoz kötöttségének lehetőségei --- szituációs gyakorlatok.
851. KARAULOV, Ju.N.: Szemantikeszközök és a nyelv tanításában. = Jazük v Nacional'noj Skole. 1974.3. 37-33.p. --- Szemantikai játékok a nyelvtanításban. --- játékok.
852. MIHÁLYI József: A mondatból való kiindulás a jelzős szerkezetek tanításánál. 2 Idegen nyelv anyanyelv. Bp. 1970. Akad.K. 99-114. 1. --- nyelvtanítás, módszertan

853. PÉTERFIA Zoltán: A mondattani fogalmak felhasználásáról. = Modern Nyelvokt. 12. 1975. 1-2. 47-50.p. --- nyelvtanítás, mondattan.
854. PETZSCHLER Hermann - HOCH Irene: Die Rolle dialogtypischer Wortverbindungen und Wendungen bei der Vervollkommenung sprachlichen Könnens auf dem Gebiet des dialogischen Sprechens. = Deutsch als Fremdsprache. 11. 1974. 4. 209-215.p. --- A párbeszédre jellemző szókötések és fordulatok szerepe a nyelvismeretek tökéletesítésében a dialogikus beszéd területén. --- dialogus.
855. POLITZER, Robert L.: Developmental Sentence Scoring as a Method of Measuring Second Language Acquisition. = The Modern Language Journal. LVIII. 1974. 5-6. 245-250.p. --- A bővítéses mondatalkotás mint mérési módszer a második idegennyelv tanulásában. --- nyelvtanítás, módszertan, mondatalkotás.
856. POQUIGNY, Philippe: Stimulus et exercices structuraux. = Le Français dans le Monde. 1975. 112. 32.p. --- Az ösztönzés és a strukturális feladatok. --- nyelvtanítás, motivációk.
857. SCHACHTER, Jacquelyn: An Error in Error Analysis. = Language Learning. 1974. 2. 205.-214.p. --- A hibaelemzés hibájáról. --- nyelvtanítás, hibaelemzés.
858. SCHIMANSKI Annerose: Zu Fragen der Verkürzung im dialogischen Text. = Deutsch als Fremdsprache. 11. 1974. 4. 227-232.p. --- A dialógusszövegek rövidítésének kérdéséhez --- nyelvtan. gyak., dialogus
859. ZALA József: Nyelvi játékok. = Nyelvünk és Kultúránk. 23. 1976. 69-71.p. --- nyelvi játékok
860. ZALA József: Nyelvi játékok. = Nyelvünk és Kultúránk 1974. 16. 54-58.p. --- nyelvi játékok.

MAGYAR NYELV

861. ABAFFY Erzsébet, E.: Egy mai magyar hangváltozásról. = M. Nyr. 99. 1975. 2. 170.-173.p. magyar nyelv, hangváltozás.
862. ANTAL László: Gondolatok a magyar pronominalizációról = MNy. 72. 1976. 3. 271-281.p. --- magyar nyelv, pronominalizáció.
863. BALÁZS János: Zur Herausbildung der Benennungen für "Zeit" und "Stelle", "Platz;Raum" im ungarischen Wortschatz. = Acta Linguistica. 1974. 1-4. 73-80.p. Az "idő" és "hely"; "tér"; "terület" megnevezésének kialakulása a magyar szókincsben. --- magyar nyelv, szókincs.

864. BÁRCZI Géza: A tárgyas -ja -l személyrag. = Magyar Nyelv. 71. 1975.2. 129-132.p. --- magyar nyelv, ragok
865. BERRÁR Jolán: Morfológiai szerkezetek - szintaktikai szerkezetek. = Magyar Nyelv. LXXI. 1975.1. 35-39.p. - morfológiai szerkezetek szintaktikai szerk.
866. BOROS Rezső: Beszéddallamok. = 1975. 1. 41-45.p. --- magyar nyelv, hangtan, intonáció
867. FERENCZY Géza - PÉCHY Blanka: Idegen nevek és szók ejtése, írása. 1975. 1. 12-18. p. --- magyar nyelv helyesírás
868. GÓSY Mária: A magyar beszédhangok ajakartikulációja. = Nyr.100. 1976. 3. 262-268. --- magyar nyelv, fonetika
869. GÓSY Mária: A szintaktikailag pontosan nem elemezhető alárendelt összetett szavak rendszere. = Magyar Nyelv. LXXI. 1975. 1. 47-56. p. --- szóösszetétel.
870. GRÉTSY László: Jelentésváltozás és anyanyelv. = Nyelvünk és Kultúránk 22. 1976. 15-20. --- magyar nyelv, jelentésváltozás.
871. KELEMEN József: A mondat szók a magyar nyelvben., reviewed by Robert Hertzron. = Linguistics. 148.1975. 118-121.p. --- magyar nyelv, mondat szók.
872. KONTRA Miklós: Javaslat orvosi nyelvünk angol szavainak fonetikai átírására. 1975. 1. 37-40.p. --- magyar nyelv, helyesírás
873. MAJTINSZKAJA, K.E.: "The Hungarian Language." = Voproszú jazúkoznanija. 1975. 2. 159-162.p. "A magyar nyelv".
874. MOKÁNY Sándor: Vengerszkie szlovavszlavjanszkih jazúkah. = Szovetszkoje Finno-Ugrovedenie. 12. 1976. 3. 204-207. --- Magyar szavak a szláv nyelvekben. --- jövevényszó.
875. NÉMETH Ilona: A hogyan? kérdésre válaszoló határozóragos melléknév. = Nyr. 100. 1976. 3. 269-285. --- magyar nyelv, melléknév, határozóragos
876. NÉMETH J.: Das ungarische Zeitwort győz-ni "eiegen". = Acta Linguistica. 1974. 1-4. 273-276.p. --- A magyar győz-ni ige --- magyar nyelv - ige.
877. OBENDORFER, R.: The Ambiguous Status of Hungarian long Consonants. = Lingua. Vol 36. Aug. 1975. No. 4. 325-337.p. --- A magyar hosszú magánhangzók kétértelmű helyzete. --- magyar nyelv, hangtan.

878. PERROT J. LOFFLER. A.M. - KASSAI G.: Pour une description fonctionnelle des cas du hongrois. = Études Finno-ougriennes. T. VI-VII. 1969.-1970. 61-87.p. --- A magyar nyelv eseteinek funkcionális leírása. --- magyar nyelv, esetek.
879. PRILESZKY CSilla: Megjegyzések a felszólító módú mellékmondatokról. = Nyelvünk és Kultúránk 17. 33.-34.p. --- magyar nyelv, mondattan
880. RÁCZ Endre: Tranzitív igék befejezett melléknévi igenevének jelzői használata. 1975. 1. 3-11.p. --- igenév, jelző
881. SAUVAGEOT, A.: Le probleme de l'e /brief fermé/en hongrois. = Études Finno-ougriennes Tom VI-VII. 1969-1970. 88-89.p. A magyar g problémája. --- fonetika " g ".
882. SAUVAGEOT, A.: Role de la quantité en hongrois. = Études Finno-ougriennes. T. I. 1964. 7-17. p. --- A /hang/hosszúság szerepe a magyarban., --- fonetika
883. SAUVAGEOT, Aurélien: L'appareil des formes possessives du substantif en hongrois moderne. = A magyar nyelv története és rendszere. Bp. 1967. Akad.K. 290-296.p. --- A főnév birtokos formáinak rendszere a modern magyar nyelvben: --- magyar nyelv, birtokos formák
884. SZABÓ Géza : A mai magyar főnevek szemantikai sajátosságai ragos helyhatározóink alapján. = Magyar Nyelv 71. 1975/2. 161-167.p. --- magyar nyelv, főnevek
885. TOMPA József: Öten típusú számnévi alakulataink mai használata. = Nyr. 100. 1976. 2. 129-135.p. - magyar nyelv, számnév.
886. TOMPA József: Mellékneveink -ul/ül toldalékos alakja a mai szinkroniában. = Magyar nyelv. 71. 1975./2. --- magyar nyelv melléknevek
887. TRETIKOFF. A: Liste de succession des voyelles en Hongrois. = Acta Linguistica. 1974. 1-4. 363-372.p. --- A magánhangzók egymásra következésének rendje a magyarban. --- hangtan.
888. VAGO, R.M.: Benkő Imre /eds/: The Hungarian Language. = Language. Vol.51. June 1975. Number 2. 481-490.p.
889. VÁSÁRHELYI S.István: Magyar igealakok szintézise. = Nyelv. tud. Közl. 77. 1975. 1. 67-93.p.,--- igék

MAGYAR MINT IDEGEN NYELV

890. GROHE F. Gerhard: Három külföldiek számára készült nyelvkönyvről. = Nyr. 100. 1976. 2. 187.-189.--- magyar mint idegen nyelv, nyelvkönyvek.

891. KÁLMÁN Mária: Jelentéstani nehézségek a magyarnak mint idegen nyelvnek az oktatásában. = Nyr. 100. 1976. 2. 184-186.p.
892. KISS Jenő: Ginter-Tarnóci: Ungarisch für Ausländer. = Nyr. 100. 1976. 2. 190-193. --- nyelvkönyvek

NYELVI LABOR. PROGR. OKT. TESZTEK

893. ANDERSSON, A.: Nyelvlaboratóriumok szerepe a korszerű nyelv-
oktatásban. = AVK. 11. 1974. 4. 507-516.p. --- nyelvi labor
nyelvokt. gyak.
894. APELT, W.: Die Bedeutung der visuellen Komponente im Frem-
dsprachenunterricht. 2. Deutsch als Fremdsprache. 13. 1976.
4. 195-204. --- Az idegennyelvoktatás vizuális összetevőinek
jelentősége. --- nyelvtanítás elm. vizualitás
895. BANCZEROWSKY János: Az audio-vizuális idegennyelvoktatás
elméletének néhány kérdése. = Modern Nyelvokt. 8. 1970.
1-2. 129-146.p. --- audio-vizuális okt.
896. BURJÁN Miklós: Szaktantermek kialakítása és berendezése. =
Audio-vizuális Közl. 11. 1974. 3. 293-322.p. --- audio-vizu-
ális okt. techn.
897. Györi György: Gépek az oktatásban. = Élet és Tud. 29. 1974.
45. 2124-2128. p. --- audio-vizuális okt. ált.
898. HAMMERLY, Hector: The Myth of Language Laboratory Monitoring.
= The Modern Language Journal. LVIII. 1974. 7. 336-338.p.
--- A nyelvi laboratóriumi mérések mítosza. --- nyelvi labora-
tórium.
899. HUNOR László: Nyelvtanulás programvezérelt magnóval. = AVK. 11.
1974. 4. 531-534. p. --- nyelvtanulás gyak., magnó, progr.
okt.
900. TAKÁCS Jánosné: Audio-vizuális módszer és automatizáció. =
Modern Nyelvokt. 12. 1975. 1-2. 113-120.p. --- audio-vizuá-
lis módszer. automatizáció.
901. VESZTRÓCZY László: AV eszközök alkalmazása az ellenőrzésben.
Audio-vizuális Közlemények. 1975. 1. 68-75.p. --- audio-vizu-
ális eszközök, ellenőrzés.
902. DALLOS, Rudi: Programmed Learning and Personality: A Review
and Preliminary Study. = Programmed Learning and Educational
Technology. 12. 1975. 1. 12-20.p. Programozott oktatás és
személyiség: Áttekintés és bevezető tanulmány --- programozott
oktatás és személyiség.

903. ECHTERHOFF, Wilfried: Effizienz von Lehrprogrammen. = Unterrichtswissenschaft. 1974. 4. 70-77.p. --- Az oktatási program hatékonysága. --- programozott oktatás
904. FEKETE István: Programozás és oktatás. = Felsőoktatási Szemle. 24. 1975. 6. 349-354.p. --- programozott oktatás
905. GYŐRI György: Gépek az oktatásban 2. = Élet és Tudomány. XXIX. 1974. 46. 2177-2182.p. --- programozott oktatás, oktatógépek.
906. HAVAS Péter: Határok a programozott tanulásban. = Ped. Szle. 25. 1975. 5. 425-432.p. --- programozott tanulás.
907. WILKINS, D.: Facteurs sémantiques, situationnels et linguistiques dans une approche de conceptuelle de l'établissement d'un programme. = Études de Linguistique Appliquée. 1974. 16. 117.p. --- Szemantikai, szituációs és nyelvészeti összetevők egy program megszervezésének /megteremtésének/ fogalmi megközelítésében. --- Programozott oktatás, nyelvoktatás.
908. BARTHA Árpád. Dr. KISBÁN Gábor: Tesztkérdések differenciáló képességének elemzése grafikus úton. = Felsőokt. Szemle 24. 1975./6. 358-361.p. --- Teszt.
909. HADAS Ferenc: Anyelvi tudásszint tesztelésének elméleti és gyakorlati kérdései. = Modern Nyelvokt. 13. 1975. 1. 106-117.p. --- Teszt.
910. HEGEDŰS József: Két kérdés az anyanyelv és az idegen nyelv viszonyában. = Modern Nyelvokt. 12. 1975. 1-2. 31-34.p. --- tesztek /képességvizsg./
911. JOINER, Elizabeth G.: Evaluating the Cultural Content of Foreign-Language Texts. = The Modern Language Journal. LVIII. 1974. 5-6. 242-244.p. --- Az idegennyelvi tesztek kulturális tartalmának megbecslése. --- teszt.

KONTRASZTIVITÁS

912. BANCSEKOWSKI, J.: A konfrontatív grammatika és a nyelvtanulási modell. = Modern Nyelvokt. 12. 1975. 1-2. 19-22.p. --- konfrontatív nyelvtan --- modell.
913. CREISSELS, D.: Grammaire contrastive, terminologie et tradition. = Modern Nyelvokt. 12. 1975. 1-2. 189-200.p. --- Kontrasztív nyelvtan, terminologia és hagyomány, kontrasztív nyelvtan, terminologia
914. DEME László: A glosszéma és szerepe az egybevétő nyelvtanban. = Modern Nyelvokt. 12. 1975. 1-2. 23-24.p. --- glosszéma, kontrasztív nyelvtan.

915. ERDEI Gyula: A kontrasztivitás a nyelvtanítás aspektusából. = Modern Nyelvokt. 12. 1975. 1-2. 25-28.p. --- kontrasztivitás és nyelvtanítás.
916. FOLEI-SZÁNTÓ Endre: A kontrasztív nyelvészet és a nyelvtanítás /vitaindító ref./ = Modern Nyelvokt. 12. 1975. 1-2. 9-16.p.
917. FUCHS, A. : "Normaler" und "kontrastiver" Akzent. = Lingua. 38. 1976. 3/4. 293.-312. --- "Normális" és "kontrasztív" hangsúly.
918. HELL György: A kontrasztív grammatika és alkalmazásának néhány kérdése. = Modern Nyelvokt. 12. 1975. 1-2. 37-42.p. --- kontrasztív nyelvtan alk.
919. HOFFMANN László: A kontrasztivitás és az audiovizualitás viszonyáról. = Modern Nyelvokt. 12. 1975. 1-2. 43-46.p. --- kontrasztivitás, audio-vizualitás.
920. KOHN, K.: Theoretical Aspects of Generative Contrastive Analysis. = Folia Linguistica. T.IX. 1976. 1/4. 125-135. --- A generatív kontrasztív elemzés elméleti szempontjai.
921. PÉTER Judit: Audio-vizuális kísérletek a Guberina-féle orosz nyelvi kurzus és a kontrasztív nyelvtanítási módszer ötvöztetésére. = Nyelvtanítás felsőfokon. Bp. 1976. 98-105. 8413.
922. Szentiványi Ágnes: A kontrasztivitás helye a nyelvtanításban. = Modern nyelvokt. 12. 1975. 1-2. 61-62.p.
923. ZABROCKI, Ludwik: Zur Theorie der konfrontativen Sprachwissenschaft. = Glottodidactica. VII. 1975. 3-10.p. --- Az összevető nyelvtudomány elméletéhez. --- kontrasztív nyelvészet. elm.
924. BÁNHIDI Zoltán: Magyar állandó határozók /vonzatok/ angol elemzéssel. = Nyelvünk és Kultúránk. 21. 1975. 48-53. magyar nyelv, vonzatok kontrasztivitás, magyar-angol, vonzatok
925. BÁNHIDI Zoltán: A magyar és az angol főnévi igenév. = Nyelvünk és kultúránk. 17. 35-41.p. --- kontrasztív nyelvészet, magyar-angol
926. BÁNHIDI Zoltán: A magyar melléknévi és határozói igenév az angol participle-szerkezetek párhozájában = Nyelvünk és Kultúránk. 20. 1975. aug. 48-51.p. --- kontrasztivitás, magyar-angol, igenév
927. BÁNHIDI Zoltán: Jelzői használat a magyarban és az angolban. = Nyelvünk és Kultúránk. 23. 1976. 63.-68.p. --- kontrasztivitás, magyar-angol, jelzők.

928. COATES, John: Attitudinal Factors in Hungarian and English Intonation. = Idegen nyelvek tanítása. 1975. 2.52.p. --- A magyar és az angol intonáció megatartásbeli összetevői. --- kontrasztivitás, magyar-angol, intonáció.
929. Pelyvás István: Some typical errors of English-speaking adult learners of Hungarian. = Modern Nyelvokt. 12. 1975. 1-2. 201-246.p. --- Néhány tipikus hiba a magyarországi angolul beszélő felnőtt tanulóknál. --- Kontrasztivitás, magyar-angol.
930. VARGA László: Egy kontrasztív analízis végeredménye: magyar anyanyelvűek várható hibái az angol színtagmák és mondatok hangsúlyozásában. = Modern Nyelvokt. 13. 1975. 1.3-28.p. --- kontrasztivitás, magyar-angol, hangsúly.
931. CREISSELS, Denis: A magyar birtokos személyragos szavak francia megfelelői. = Modern Nyelvokt. 13. 1975. 1. 117-137.p. --- Kontrasztivitás magyar-francia, ragok
932. KISS Jenő: Német nyelvűek magyar tanításáról. = Nyelvünk és Kultúránk. 1975. 19. június. 43-47.p. --- magyar mint idegen nyelv németeknek, kontrasztivitás, magyar-német
933. RUZSICZKY Éva: A denominális -z képzővel alkotott magyar igék és német megfelelőik. = MNy. 72. 1976. 3. 282-292.p. --- Kontrasztivitás, magyar-német, igék
934. NGUYEN Van Ai-VU Ba Hung: Vergleichende Untersuchungen deutscher und vietnamescher Vokale. = ZPHSK 28. 1975. 3/4 368-377.p. --- A német és a vietnami hangok összehasonlító vizsgálata. --- kontrasztivitás, vietnami-német

MAGYAR NYELV ÉS KULTÚRA KÜLFÖLDÖN

935. BÁCSKAI János: A magyar nyelv és kultúra terjesztése Ausztráliában. = Nyelvünk és Kultúránk. 23. 1976. 27-30.p. --- magyar kultúra külföldön Ausztrália.
936. BENKŐ Aliz Éva: Magyaroktatás a Buenos Aires-i iskolában. = Nyelvünk és Kultúránk 17. 19-20.p. --- magyar nyelv külföldön, Brazília
937. GERGELY Ferenc: A magyar kultúra helyzete Franciaországban. = Nyelvünk és Kultúránk 23. 1976. 38-39.p. --- magyar kultúra külföldön, Franciaország.
938. BEÜTHY Erzsébet: Magyaroktatás a holland egyetemeken. = Nyelvünk és Kultúránk 23. 1976. 31-34.p. --- magyartanítás külföldön, Hollandia

939. ASSENDELFT-KRISZTICS, Iлона ван: A magyar nyelv oktatása Rotterdamban = Nyelvünk és Kultúránk 20. 1975. aug. 56-58.p.
--- magyartanítás külföldön, Hollandia
940. KISS Jenő : Magyartanítás Göttingában = Nyelvünk és Kultúránk. 20. 1975. aug. 51-54.p.
--- magyartanítás külföldön, NSZK
941. ERDÉLYI Anna: Magyaroktatás Svájcban = Nyelvünk és Kultúránk 21. 1975. 38-41.
--- Magyartanítás külföldön Svájc
942. VÖRÖS Márton: Magyaroktatás Svédországban = Nyelvünk és Kultúránk 22. 1976. 36-37.
--- magyartanítás külföldön, Svédország
943. VÁRDY HUSZÁR Ágnes: A magyar nyelvoktatás nehézségei Észak-Amerikában = Nyelvünk és Kultúránk. 17. 13-17.p.
--- magyar nyelv külföldön, USA
944. RADVÁNYI Tamás: Magyartanítás Bloomingtonban = Nyelvünk és Kultúránk 20. 1975. aug. 54-56.
--- magyartanítás külföldön, USA.
945. VÁRDY Béla: A magyarságtudomány helyzete és problémái az amerikai egyetemeken. = Nyelvünk és Kultúránk 20. 1975. aug. 27-32.p.
--- magyar kultúra külföldön, USA

FEJLŐDŐ ORSZÁGOK

946. A tudományos kutatás irányítása a fejlődő országokban = Tudományszerv. Tájékozt. 15. 1975. 2. 267-274.p.
--- fejlődő országok, tudomány
947. WELKER Ottó: A közoktatás forradalmi lendülete. /Kuba/ = Köznevelés 1975. 17. 27.p.
oktatási rendszer, Kuba
948. AWONIYI, Timothy A. Curriculum Development and Teaching the Mother Tongues in Nigeria: a Historical Survey. = Audio Visual Language Journal. XIII. 1975. 1. 31-42.p. --- A tananyag fejlődése és az anyanyelvek tanítása Nigériában: Történeti áttekintés.
--- oktatási rendszer, Nigéria
949. NOVÁK Péterné /összeáll./: Tudományos élet Nigériában = Tudományszerv. Tájékozt. 16. 1976. 5. 572-575.p.
--- Nigéria

SZEMÉLYISÉGFORMÁLÁS, INTERNACIONALISTA NEVELÉS, ORSZÁGISMERET, stb.

950. BUTYKAY István: Országismeret és nyelv. = Nyelvoktatás felsőfokon Bp.1976. 31-46. 8413.
--- országismeret
951. DEME László: Nyelviség, nacionalizmus, hazafiság. = LXXI.1975.1. 6-16.p.
--- nyelv és nemzet
952. FISCHER, Gudrun: Die Erziehungsaufgaben des Sprachunterrichts unter landeskundlichem Aspekt betrachtet. = Deutsch als Fremdsprachen 13 1976.4. 215-219.
--- Nevelési feladatok a nyelvoktatásban országismerteti szempontból.
--- országismeret
953. Az idegennyelv-oktatás keretében megvalósítható hazafias és internacionalista nevelési feladatainak jobb megoldásáért = Idegen nyelvek tanítása 1975/1. 1-8.p.
--- internacionalista nevelés
954. KOSSAKOWSKI, A.: A szocialista személyiség kialakításának pszichológiai, fiziológiai és sportpedagógiai szempontjai = Pedagógiai Szemle 1975. XXV.1. 60-62.p.
--- személyiségformálás
955. LINDER, W.: Ideológiai-világnézeti nevelés. = Pedagógiai Szemle. 1975.XXV.1.51-52.p.
--- nevelés, világnézeti
956. MARJANEKNÉ, BÁNKUTI Margit: Egyetemi hallgatóink internacionalista nevelése és a szocialista gazdasági integráció = Felsőoktatási Szemle.XXIV. 1975.3.129-133.p.
--- interkulturális kapcsolatok
957. MROCZKOWSKI, T.: Az idegen nyelvek társadalmi-kulturális összefüggései, oktatásunk modern koncepciói = Felsőoktatási Szakirodalmi Tájékoztató Társ.Tud. XI.1975.1.52.p.
--- nyelvtanítás és kultúra interkulturális kapcsolatok
958. NEUER, Gerhart: A szocialista személyiségformálás folyamatának vizsgálata - a marxista-leninista pedagógia fő feladata = Pedagógiai Szemle. XXV.1975. 1.12-25.p.
--- személyiségformálás
959. SZARKA József: A személyiségfejlesztés aktuális kérdései a Magyar Népköztársaságban = Pedagógiai Szemle. 1975. XXV. 1. 26-34.p.
--- személyiségformálás

SZEMANTIKA, SZEMIOLÓGIA, SZEMIOTIKA, GENERATÍV NYELVÉSZET stb.

960. KIEFER Ferenc: A generatív nyelvelméletről = Nyr.100. 1976.1. 63-82.
--- generatív nyelvelm.
961. HUDSON, R.A.: Systemic Generative Grammar. = Linguistics. 139. 5-42.p.
--- Rendszeres generatív grammatika --- generatív nyelvészet

962. SZOLICEV, V.M.: Otnoszitel' no koncepcii "glubinnoj sztrukturü". = Voprosü Jazükoznanija. 1976.5. 13-25.p.
 --- A mélystruktúra koncepciójáról
 --- generatív nyelvelm. mélystruktúra
963. HERVEY, S.G.J.: Is deep structure really necessary? = Lingua. 39. 1976. 3. 227-240.
 --- Szükséges valójában a mélystruktúra?
 --- generatív nyelvelm., mélystrukt.
964. FISHMAN, Joshua A.: The Sociology of Language: An Interdisciplinary Social Science Approach to Language in Society = Current Trends in Linguistics. 12/1.1629-1786.p. 6977.
 --- A nyelv szociológiája: A nyelv interdiszciplináris társadalomtudományi megközelítése.
 --- nyelvészociológia
965. COSERIU, Eugenio - GECKELER Horst: Linguistics and Semantics. = Current Trends in Linguistics. 12. 103-172.p.
 --- Nyelvészet és szemantika
 --- szemantika
966. KRISTEVA Julia: L'expansion de la sémiotique. = Essays in Semiotics. 31-45.p. 6980.
 --- A szemiotika terjedése.
 --- szemiotika
967. KRISTEVA, Julia: Introduction: Le lieu sémiotique. = Essays in Semiotics. 1-10.p. 6980.
 --- A szemiotika helye.
 --- szemiotika
968. DERRIDA, Jacques: Sémiologie et grammatologie. = Essays in Semiotics. 11-27.p. 6980.
 --- Szemiológia és grammatológia.
 --- szemiológia, grammatológia

NYELVPSZICHOLÓGIA, NYELVTANÍTÁS PSZICHOLÓGIÁJA

969. BLASS, Thomas - SIEGMAN, Aron W.: A Psycholinguistic Comparison of Speech, Dictations and Writing = Language and Speech. 18. 1975. 1. 20-34.p.
 --- A beszéd, tollbamondás és írás pszicholingvisztikai összehasonlítása.
 --- pszicholingvisztika
970. BÜKY Béla : A nyelvtanulás néhány pszichológiai vonatkozása. = Modern Nyelvokt. 6. 1968. 1-2. 61-64.p.
 --- nyelvtanulás, pszichológia

971. FERENCZI, V.: Didactique des langues et aspects psychologiques de la notion de progression. = Études de Linguistique Appliquée. 1974. 16. 101-104.p.
--- A nyelvtanítás és a fejlődés fogalmának pszichológiai aspektusa.
--- nyelvtanítás elm.
972. INGRAM, Elisabeth: Psychology and Language Learning. = ECAL II. Papers in Applied Linguistics. 218-291.p. /7257./
--- Pszichológia és nyelvtanulás.
973. KOZÉKI Béla: A nyelvtanulásra való alkalmasság pszichológiai mérésének problémái. = Pedag. Szle. 21. 1971. 3. 235-249.p.
--- nyelvtanulás, pszichológia
974. RUBENSTEIN, Herbert: Psycholinguistics : An Overview. = Current Trends in Linguistics. 1071-1104.p. 6977.
--- Pszicholingvisztika: Áttekintés --- pszicholingvisztika

EGYES NYELVEK

975. KARIMOV, A.U.: Tipüprosztyh predlozsenij v jemenszkom dialekte arabszkogo jazüka. Isszledovanija po vosztocsnüm jazükam. Moszkva. 1973. 99-109.p. 6327.
--- Az egyszerű mondatok típusai az arab nyelv jemeni dialektusában.
--- arab nyelv, dialektológia
976. LEGÉRE, Karsten: Zum Verhältnis zwischen dem Swhili und anderen tanzanischen Sprachen. = ZPHSK 28. 1975. 3/4. 343-348.p.
--- A szuahéli és más tanzán nyelvek viszonya.
--- afrikai nyelvek
977. REMARCSUK, V.V.: Nektarüe zakonernosztij csaasztotnogo raszpredelenija szlogov v razlicsnüh teksztah v'etnamszkogo jazüka. = Isszledovanija po vosztocsnüm jazükam. Moszkva 1973. 158-164.p. 6327.
--- A vietnami nyelv szótag-elrendeződésének néhány törvényszerűsége.
--- vietnami nyelv, szótagrend-szer
978. ROHWEDDER, E.: Zur Lautung, Grammatik, und Lexikologie des latinamerikanischen Spanisch. = Fremdsprachen. Jg. 19. 1975. H. 2. 119-123.p.
--- A kiejtés, nyelvtan és lexikológia a latinamerikai spanyolban.
--- spanyol nyelv, latinamerikai kiejtés

KOMPETENCIA, TERFOMANCIA, VALENCIA

979. CEDERGREN, H.J.-SANKOFF, D.: Variable rules: performance as a statistical reflection of competence. = Language. 50. 1974. 2. 333-355.p.
--- Különböző szabályok: performancia mint a kompetencia statisztikus tükröződése.
--- kompetencia, performancia
980. FIRLE, M.: Zu einigen Wirkungspotenzen der Valenz des Verbs. = Deutsch als Fremdsprache 13. 1976. 3. 131-145.
Az igék valenciájának néhány hatótényezőjéről.
--- valencia

981. HELBIG, G.: Zur Valenz verschiedener Wortklassen. = Deutsch als Fremdsprache 13. 1976.4. 131-145.
 --- Különböző szócsoportok valenciájáról.
 --- valencia
982. LÜTJEN, H. P.: Sprachkompetenz als Handlungskompetenz: Aspekte einer pragmatischen Fremdsprachendidaktik. = Linguistik u. Didaktik. 5. 1974.18. 110-119.p.
 --- Nyelvi kompetencia mint cselekvéskompetencia: egy pragmatikus idegennyelvoktatás szempontja
 --- kompetencia, nyelvtanítás, elm.
983. SCINTO, L.F.: Functions of Lexical and Non-Lexical Meaning in Competence/Performance. = Linguistics. 179. 1976.19-54.
 --- A jelentés lexikai és nem-lexikai funkciója a kompetenciában /performanciában.
 --- kompetencia
 performancia
- AMI KIMARADT
984. ANTAL László: Két karcolat a leíró nyelvészet köréből. = Magyar Nyelv. LXXI. 1975.1. 40-46.p.
 --- magyar nyelv, módosító szók
985. AZIMOV, F. A. - DESERIEV, Ju. D. - NIKOLSZ'KIJ, L. B. - SZTEPANOV, A. D. Szovremennoe obszecztennoe razvitie, naucsno-tehnicsseszkaja revolucija i jazuik. = Voproszű jazuikoznanija. 1975.2. 3-11.p.
 --- A mai társadalmi fejlődés, tudományos-technikai forradalom és a nyelv.
 --- nyelv.
986. DEZSŐ László: Hol találhatunk közös alapot vitáinkhoz? = Magyar Tudomány. 1974.2. 100-103.p. --- strukturalizmus
987. GULYA János: Miért finnugor nyelv a magyar? = Élet és Tud. 30. 1975. 27. 1251-1255.p.
 --- magyar nyelv, finnugor
988. HAJDU Péter: Merre halad a magyar nyelvtudomány? = Magyar tudomány. 1974.4. 199-203.p.
 --- nyelvtudomány ált.
989. HAKULINEN, L.: Über Polysemie. = Acta Linguistica. 1974. 1-4. 157-166.p.
 --- A polyszemiáról.
 --- polyszémia
990. KOMORÓCZY Géza: A szomszédos nyelv rejtélye mint östörténeti probléma. = Valóság, 19. 1976. 10. 102-107.
 --- szomszédos nyelv.
991. LOMB Kató: "Könnyű nyelvek - nehéz nyelvek". = Élet és Tudomány. 31. 1976. 14.sz. 636.-639.p.
 --- nyelvtanulás ált.

992. MAHMOUDIAN, Mortéza: A propos de syntagme et syntème. = La Linguistique. 1975. 1.51-74.p.
--- A szintagmáról és a szintémáról
--- szintagma
993. PAPO, E-BESSE, H.: Langue et/ou Civilisation. = Voix et Images du Crédif. 1974. 2. 3.-4.p.
--- Nyelv és/vagy civilizáció.
--- nyelv
civilizáció
994. PAPP Ferenc: Számítógépek a nyelvtudományban. = Köznevelés 32.1976.14. 11-12.
--- gépi nyelvészet
995. SAMPSON, G.: Is there a universal phonetic alphabet? = Language 50. 1974. 2. 236-259.p.
--- Van-e egyetemes fonetikai ÁBC?
--- fonetika
996. SGALL, P.: Die Sprachtypen in der klassischen und der neueren Typologie. = Linguistics. 144. 119-124.p.
--- Nyelvtípusok a klasszikus és újabb tipológiákban.
--- nyelvtipológia
997. SZENTGYÖRGYVÁRI Artur: Rendszerelmélet és nyelvsajátítás. = Modern Nyelvokt. 13.1975. 1..91-105.p.
--- nyelvtanulás elm.
998. WILLS, W.: A fordítók és tolmácsok képzése. = Felsőoktatási Szakirodalmi Tájékoztató. Társ. tud. XI.1975.1. 58-59.p.
--- fordítás
999. ZSILKA János: Strukturális és ideológia. = Magyar Tudomány. 1974. 2. 95-99.p.
--- strukturalizmus
1000. HERINGER, H-J.: Linguistik und Didaktik. = Linguistik u Didaktik. 5. 1974. 18. 119-131.p.
--- Nyelvészet és didaktika
--- nyelvtanítás elm.

Szalai Gyula:

Folyóiratszemle

/fizika 1976/

1. Werner Heisenburg: Lezárul-e a fizika? = Fizikai Szemle 26. 1976.2. 62-65.p.
2. M.Gy.: Werner Heisenberg = Fizikai Szemle 26. 1976. 2. 65-67.p.
3. Kovács István: Fizikusok fizikusokról /Gusztav Hertz 1887-1975/ emlékezete és az atomelmélet kialakulása/. = Fizikai Szemle 26. 1976. 1. 4-20.p.
4. Dr.Nagy Károly: Gondolatok Weiner Heisenberg életművéről halála alkalmából = Természet Világa 107. 1976.3. 119-121.p.
5. Hat-e a művészet a természettudományra? = Természet Világa 107.1976.2. 63-68.p.
6. Kovács István: Tudomány és művészet = Fizikai Sz. 26. 1976. 5. 181-183. p.
7. Kapuy Ede: A kvantummechanika és akémia = Fizikai Sz.26. 1976. 2. 68-69.p.
8. V.Weisskopf: Az anyag alapvető szerkezete = Fizikai Sz.26. 1976.7. 241-248.p.
9. Dr.Nagy Károly: A kvantumhipotézistől a kvartokig I. II. III. = Természet Világa 107. 1976. 1. 30-33.p.; 3. 137-140.p.
10. V.Sz. Barosonkov: Tachionok; a fény sebességénél nagyobb sebességgel mozgó részecskék = Fizikai Sz. 26. 1976. 4. 134-143.p.
11. Z.P.: Mit tudunk ma az elemi részecskékről? = Delta 10. 1976. 4. 30-33.p.
12. Mihály László: Szobahőmérsékletű szupravezetők ? = Fizikai Szemle 26. 1976. 2. 77.p.
13. Dr.Papp Elemér: A szuperfolyékony hélium = Delta 10. 1976. 7. 28-30.p.
14. Dr.Kiss Dezső: Egy különös mezon "újjászületése" = Delta 10. 1976. 6. 8-11.p.
15. O.F. Prilucky - I.L.Rosental: Antianyag a világegyetemben = Delta 10. 1976. 8. 8-9.p.
16. Erdélyi Ákos: Az elektronlyuk folyadék = Delta 10. 1976. 9. 17-19.p.
17. I. Prigogine: Az élet termodinamikája = Fizikai Sz. 26. 1976. 5. 161-170.p.
18. Dr.Kollár Judit: Van-e a röntgensugaraknak genetikai kórképe? - Természet Világa 107. 1976. 7. 321-324.p.

19. Dr. Lovas István: A fizikai Nobel-díj /1975/. = Természet Világa 107. 1976. 3. 130-132.p.
20. Dr. Balázs Béla: Kozmikusvá válnak a tudományok = Természet Világa 107. 1976. 8. 341-346.p.
21. Csákány Antal: A kozmikus üzenetváltás terve = Természet Világa 107. 1976. 9. 397-400.p.
22. Solt György: Nagy sűrűségek, nagy nyomások világa = Természet Világa 107. 4. 180-184.p.
23. Dr. Székely Gábor: Az idő iránya = Delta 10. 1976. 3. 8-10.p.
24. Patkós András: A gravitációs hullámok = Természet Világa 107. 1976. 8. 377-380.p.
25. Kunszt Zoltán: A nagyenergiájú fizika új, különleges tulajdonságú részecskéi, a pszion - család = Fizikai Szemle 26. 1976. 7. 241-248.p.
26. Dr. Katona Zoltán: A legkisebb hatás elve = Természet Világa 107. 1976. 7. 318-320. p.
27. Lovas István: Léteznek-e szupernehéz elemek? = Természet Világa 107. 1976. 10. 445-448.p.
28. Simonffy Géza: A stabilitások szigetei = Delta 10. 1976. 11.
29. CESS = Delta 10. 1976. 4. 42.p.
30. Jéki László: A jövő atomerőművei = Delta 10. 1976. 5. 8-10.p.
31. Fazekas Petrik: Lézergyújtású fúziós reaktorok = Természet Világa 107. 1976. 5. 217.-218.p.
32. Gnädig Péter: Kétmilliárd éves atomreaktor = Természet Világa 107. 1976. 10. 458-460. p.
33. Dr. Zboray Géza: A Scanning elektron-mikroszkóp = Természet Világa 107. 1976. 2. 84-88.p.
34. Fodor István: Hírközlés vezeték nélkül = Természet világa 107. 1976. 10. 467-472. p.
35. Dr. Wolfner András: "Csíráztatott" gyémántok = Delta 10. 1976. 2. 15-17.p.
36. G.F.: Hőmotor "mechanikai memóriával" = Delta 10. 1976. 2. 28-30.p.
37. Dr. Fejes István: A tejútrendszer középpontja = Delta 10. 1977. 12. 18-20.p.
38. Vatai Endre: Alapvető kölcsönhatás-e a gyenge kölcsönhatás? = Fizikai Szemle 26. 1976. 8. 290-293.p.
39. Illy József: Az általános realitáselmélet megszületése = Fizikai Szemle 26. 1976. 8. 293-305.p.
40. Forgács Gábor: Katasztrófaelmélet = Fizikai Szemle 26. 1976. 9. 326-333.p.

41. B-Pullman: Kvantum-biofizika = Fizikai Szemle 26. 1976.9. 334-335.p.
42. Emlékeim Szilárd Leóról - Beszélgetés O;Hawkins professzorral = Fizikai Szemle 26. 1976. 9. 353-356.p.
43. Wigner Jenő: A szimmetria-elvek ötven esztendeje = Fizikai Szemle 26. 1976. 10. 361-376.p.
44. Biró Gábor: A fizika és a mérés = Fizikai Szemle 26. 1976. 10. 374-377.p.
45. Bölöni Péter: A hőmérséklet konfidencia tartománya ideális gázban = Fizikai Szemle 26. 1976. 10. 377-378p.
46. Jenenszky Ferenc: A mérés problémája a kvantummechanikában = Fizikai Szemle 26. 1976. 10. 379-380.p.

FIZIKA MÓDSZERTAN

47. Demény András: Mire valók a mechanikai kísérletek? = Fizikai Szemle 26. 1976. 1. 16-19.p.
48. Romon U.Sexl: Mit tanítsunk fizikából és miért? = Fizikai Szemle 26. 1976. 6. 235-240.p.
49. A. Baez : A természettudományok eredményes tanításáról = Fizikai Szemle 26. 1976. 4. 147-151.p.
50. J.M.Ogborn: A második főtétel = Fizikai Szemle 26. 1976. 5. 193-199.p.
51. Wiedeman László: Tértöltési egyenletek közelítő megoldása = Fizikai Szemle 26. 1976. 4. 143-146.p.
52. Misléy Győző: Az óra végi összefoglalás lehetőségei és módszerei = A Fizika Tanítása 15. 1976. 3. 83-88.p.
53. Blészer Jenő: Realitáselmélet -középiskolásoknak = Fizikai Szemle 26. 1976. 1. 25-36.p.
54. Marx György: Poláros folyadékok = Fizikai Szemle 26. 1976. 1. 20. p.
55. Kishonti Istvánné: A gimnáziumi I. osztályos tanterv-tervezet kísérleti oktatásáról=A Fizika Tanítása 15. 1976. 8. 70-74.p.
56. Csányi-Kajtár-Marx: A szovjet iskolákban = Fizikai Szemle 26. 1976. 5. 184-186.p.
57. Holics-Tasnádi: A surlódási erő III. = A Fizika Tanítása 15. 1975.1. 15-19.p.
58. Egy élet a fizikaoktatás szolgálatában /Vermes Miklós/ = Természet Világa 107. 1976. 5. 225-229.p.

59. Török Ferenc: Atomszerkezet középfokon = Természet Világa 107. 1976. 9. 413-416.p.
60. T.F.: A molekulák elektronszerkezete középfokon = Természet Világa 107. 1976. 10. 464.-466.p.
61. Energia, -ember, -munka /Az Országos Műszaki Múzeum kiállítása/ = Természet Világa 107. 1976. 9. 401-404. és 10. 456-458.p.
62. Dede-Demény: A mechanika húszparancsolata = Fizikai Szemle 26. 1976. 9. 335-338.p.
63. Csékö Árpád: A Fizikatanárok XIX.Országos Ankétja és Fizikai eszközkiállítása = Fizikai Szemle 26. 1976. 9. 338-341.p.
64. Farkas Gyula: Néhány módszertani megjegyzés a kinematika és dinamika elemeinek tanításához a Gimnázium II. osztályában = Fizikai Szemle 26. 1976. 9. 342-445. p.
65. Horváth Péter: Konzervatív rendszerek helyettesítő rendszerei = Fizikai Szemle 26. 1976. 9. 345.-350.p.
66. Dr.Varga Lajos: Az általánosiskolai és gimnáziumi új fizikatanterv = A Fizika Tanítása 15. 1976. 4. 97-106.p.
67. Javaslat a természettudományok tanítására = Fizikai Szemle 26. 1976. 7. 258-268.p. és 8. 310-320.p.
68. Varga Lajos: Az új országos fizika tanterv = Fizikai Szemle 26. 1976. 10. 384-390.p.
69. Isza Sándor: Egy hibás fogalomalkotás következményei: Egy versenyfeladat tanulsága = Fizikai Szemle 26.sz. 1976. 10. 397.-401-p.
70. Wiedeman László: Hozzászólás Isza Sándor cikkéhez = Fizikai Szemle 26. 1976. 10. 401-402.p.

KISÉRLETI ESZKÖZÜK, FELADATOK

71. Bihari Sándor: Golyós szimulátor /A molekuláris jelenségek modellkísérleti eszköze/ = A Fizika Tanítása 15.1976. 3. 95.p.
72. Szabó-Sztoricskai: Egyszerű módszer a Boltzmann állandó közvetett meghatározására = Fizikai Szemle 26.1976. 4. 152-153.p.
73. Az 1975. évi Eötvös verseny = Fizikai Szemle 26.1976.2. 76-77.p.
74. Az 1975. évi Eötvös Loránd Fizika Verseny /Megoldások/ = Középiskolás Matematikai Lapok 52.kötet 1976.2.81-84.p.

75. Vermes Miklós: Az 1975. évi Országos 76. Középiskolai Tanulmányi Verseny = A Fizika Tanítása 15. 1976. 1. 20-22.p.
76. Főry-Tóth: Az 1975.évi Országos Középiskolai Fizika Tanulmányi Verseny /Kísérleti forduló/ = A fizika Tanítása 15. 1976. 1. 22-25.p.
77. Az 1976. évi középiskolás Tanulmányi Verseny /fizika/ = Középiskolai Matematikai Lapok 53.k. 1976. 7. 81-85.p.
78. IX. Nemzetközi Diákolimpia feladatai = Köz.Mat.Lap. 53. 1976.8-9. 161-165.p.
79. Nemzetközi Fizikai Olimpia Magyarországon = Fizikai Szemle 26. 1976. 9. 356-361.p.
80. A kísérleti feladat megoldása = Köz. Mat. Lap. 53. 1976.10. 238-240.p.
81. A nemzetközi mértékegységrendszer /SI/ = Köz. Mat. Lap. 53. 1976. 10. 225-226.p.

IDEGEN NYELVÜ FOLYÓIRATOK

82. Koskin: Vszlivaajuscij Vozdusnij puzirjok i zakon Archimeda - A felfelé emelkedő légbuborék és Archimedesz törvénye - KVANT 1976. 1. 19-23.p.
83. Golovej, M.: Vodnaja ulitka Archimeda
Az Archimedeszi vizicsiga - KVANT 1976. 1. 41-43.p.
84. Hjahisev, Ja.: Raszcsot cepej peremennogo toka sz pomoscsjn vektornin diagramm. - Váltoáramú áramkörök számítási vektor - diagramm segítségével - KVANT 1976. 2. 51-57.p.
85. Szporodinszkij: Lobacsevszkij: fizika - Lobacsevszkij és a fizika - KVANT 1976. 2. 22-27.
86. Volkenstein, M: Kvantovaniye i sztojanije volni. - Kvantumosság és az állóhullám - KVANT 1976.3. 26-33.p.
87. Majer, V.: Ocsiti po polnomy vnutrennemu otrazseniju - Kísérletek a teljes visszaverődésre KVANT 1976. 3. 34-35.p.
88. Didenko, A-Dubroveszkij: Primeneniye diagrammi teplorih processzor - Diagrammok átalakulása hőfolyamatokra /termodinamikai folyamatokra/ KVANT 1976.3. 58-62.p.
89. Novikov, V.: Energija magnitogo polja kontura sz tokom - A köráram mágneses terének energiája KVANT 1976. 5. 27-32. p.

90. Majer, V.: Volni na bumage - Hullámok papíron
KVANT 1976. 5. 39-42.p.
91. Kikoin : Temperatura, teplota, termometr - A hő-
mérséklet, a hő és a hőmérő. KVANT 1976. 6. 13-22.p.
92. Kazarjan, E.- Szaakin, R. Ob odnom metode, resenija
zadaca po elektrosztatike - A feladatok megoldásának
egy módszeréről az elektrosztatikában - KVANT 1976.
7. 9-13.p.
93. Dozirev, A.: zacsem tranzformatoru szerdecsnik?
Minek a transzformátornak vasmag - KVANT 1976. 7.
14-17.p.
94. Turijanszkij, L.: Princip Ferma - A Fermat-elv
1976. 8. 17-20.p.
95. Gelfer, Ja.-Laskovcev, V.: Amadeo Avogadro - Amadeus
Avogardó - KVANT 1976. 8. 21-27.p.
96. Joffe, A.: Brocnovezkoje molekuljarnoje dvizsenije -
Molekuláris Browne mozgás KVANT 1976. 9. 20-24.p.
97. Gobrusina, D.- Majer, V.: Prohozsdenije Szveta cserez
ploszkoparallelnuju plasztinku - A fény áthaladása
lemezen KVANT 1976. 9. 36-38.p.

TARTALOM

<u>EMLÉKEZÉS</u>	<u>Oldal:</u>
Nagy Jánosra /Csörföly Endre/	1 - 2
Krállné Reményi Máriára /Andrássy Attila/	3
.	
<u>MAGYAR NYELV</u>	
Kalmárné Hornyánszky Ágota: A mai köznyelvünkben élő töismétlések szerkezetek néhány kérdéséről	4 - 32
<u>SZAKTÁRGYAK</u>	
Soós Károlyné: Az ásványokról	33 - 38
<u>TAPASZTALATCSERE</u>	
Dr. Sztankó István - Osváth Gábor: A KGST országok előkészítő intézeteinek szófiai konferenciájáról 1977.	39 - 44
<u>VITA</u>	
Glay Béla: Új tantárgy a NEI oktatási-nevelési rendszerében - a „Magyarország” oktatása elé	45 - 49
<u>TÁJÉKOZÓDÁS</u>	
Szabó János: A XX. országos fizikatanári ankét - 1977. ápr. 6-9. Szolnok	50 - 53
<u>SAJTÓSZEMLE</u>	
Szabó Zoltán: Új könyvek és folyóiratcikkek /nyelvészet/	54 - 68
Szalai Gyula: Folyóiratszemle /fizika/	69 - 74